

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب، د ښوونکو د
روزني او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او
درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

اووم ټولگی

درسي کتابونه د پوهني په وزارت پورې اړه لري. په بازار کې يې
پيرودل او پلورل په کلکه منعه دی. له سر غړوونکو سره به يې
قانوني چلن وشي.

ISBN 978-9976-25-011-f

9 789936 250116 >

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ټیروونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معیشت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولگی

۱۳۹۰

هجري لمريز

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقیال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلكي اديتور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبي اديتور:

- عبدالقيوم مشواڼی

دیني ، سیاسي او فرهنگي کمیټه:

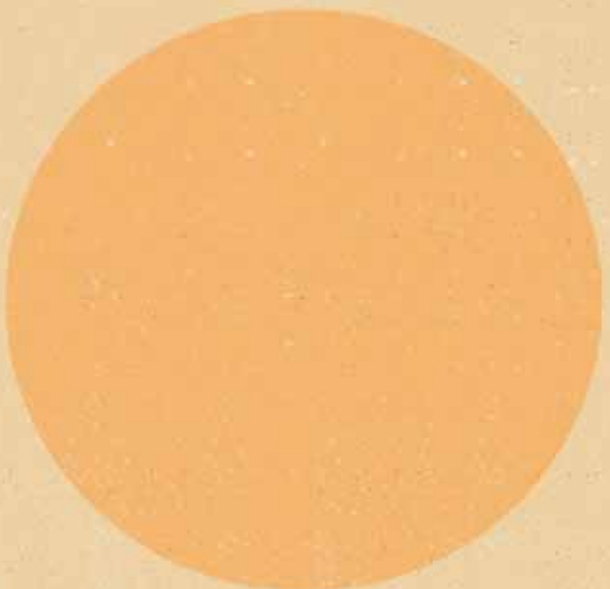
- ۱- غلام الدین کلاتري
- دکتور محمد یوسف نیازي
- حبیب الله راحل د پوهني وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارني کمیټه:

- دکتور اسماءالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزني او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سر مؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ویراین: حمیدالله غفاري او عیایت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی پي فېرمسان دی	کور د سولې کور د توري
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولو کور دی
د ترکمنو د قاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجر دی
همه ایماق، هم پشه بان	براهوي دی، قزلباش دی
لکه لمر پر شنه اسمان	دا هیواد به تل ځلېږي
لکه زړه وي جاوېندان	په سینه کې د اسپا به
وايو الله اکبر و ايو الله اکبر	نوم د حق مو دی رهبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزي اړتياوي تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رضنه انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدرسي پلان برخه گرځېدلي ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لویو او زامنو په پاکيفيته ښوونه او روزنه کې پر له پسې گامه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برېاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رضنه پلي کولو کې خپل مسؤليت په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي. په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رضنه وړاندیزونو له لارې زموږ له مولفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړېوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تلوون او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

سرليکونه

۱۰-۱

لوهړۍ څپرکۍ: د تاريخ بنسټونه،

- د تاريخ د علم او گټو په اړه څه پوهيرئ؟
- د مورخينو سرچينې څه شی دي؟
- آیا په تاريخ کې د زماني ویش په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د سنو د ډولونو او د هغو د بدلون سره آشنایي لرئ؟
- **دوهم څپرکۍ: د افغانستان لوهړني مدنيتونه**

۴۰-۱۱

آیا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ د پيل په اړه معلومات لرئ؟

- آیا آریایان پیژنئ؟
- ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي.
- د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهیرئ!
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان اسپه او کیانیان) پیژنئ.
- افغانستان او پردی (هخامنشیان، موریانان او یونانیان).
- یونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د یونان- باختري مهال هنري فرهنگي ځانګړنې.
- آیا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د کوشانیانو د مسمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بگرام.
- هلهه بامیان.

۵۶-۴۱

درېم څپرکۍ: د نړۍ لرغوني مدنیتونه

- آیا یفتیان پیژنئ؟
- آیا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشی د بین النهرین د پخواني تمدن سره آشنا شی!
- آیا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شی!
- آیا د چین د لرغوني مدنیته خبر یاست؟
- آیا پوهیرئ د یونان پخوانی تمدن څرنگه پیل شو؟
- آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

۸۰-۵۷

څلورم څپرکی : د اسلام تاریخ

- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دېمخه د عربستان وضعه څرنگه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړنیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لری؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنگه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لری؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لری؟
- د حضرت علي اکرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنگه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لری؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنگه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنگه ولېږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنگه راوېرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات:

۸۱-۸۴

ز

لوہری ڇپر کی

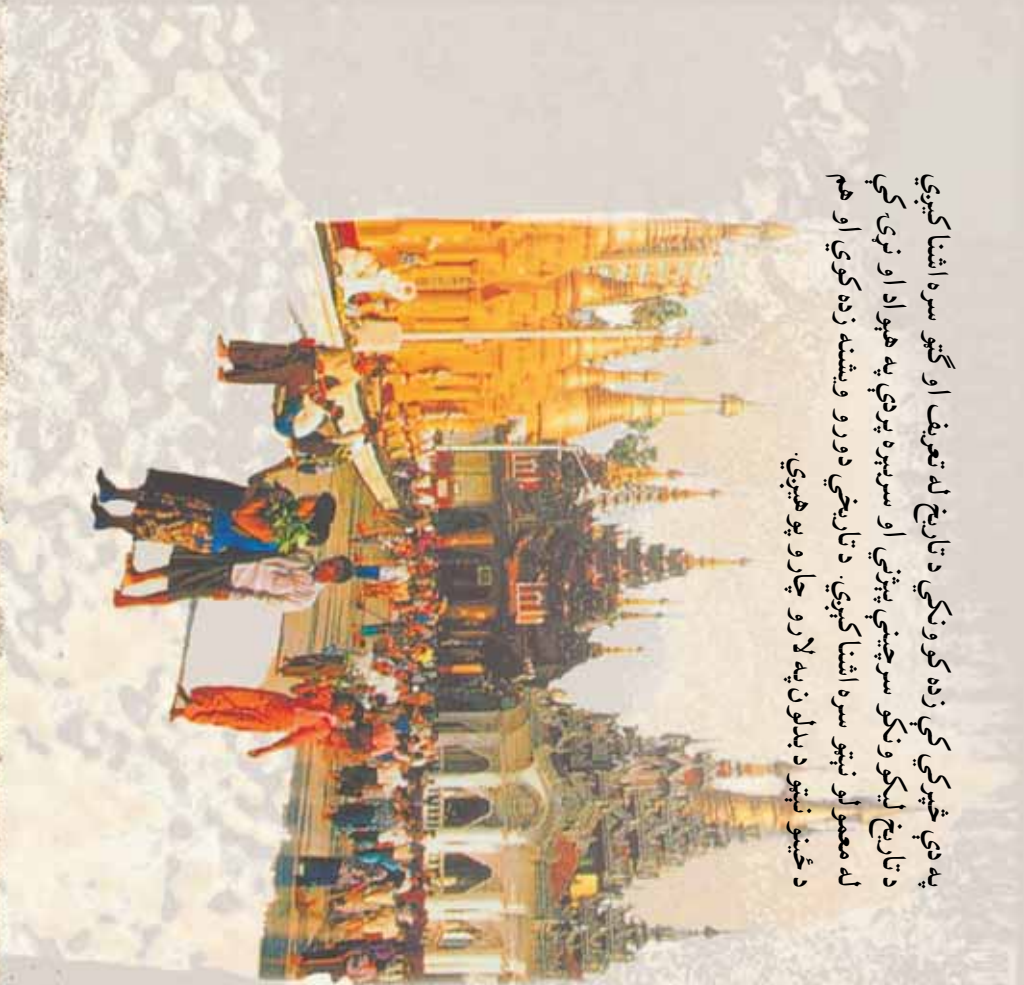
د تاریخ بنسٽونہ (مبانی)

- د تاریخ د علم او گتو په اړه څه پوهیږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دی؟
- ایا د زماني ویش په اړه په تاریخ کې معلومات لری؟
- ایا د نیتو د بدلون او دو لوتو سره اشنایی لری؟

د لوهرې څپر کې موخې

په دې څپر کې کې زده کوونکي د تاریخ له تعريف او گټو سره اشنا کېږي
د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سرسپره پرې په هېواد او نړۍ کې
له معمولو نېټو سره اشنا کېږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم
د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهېږي.

د تاریخ د علم او گټو په اړه څه پوهېږئ؟

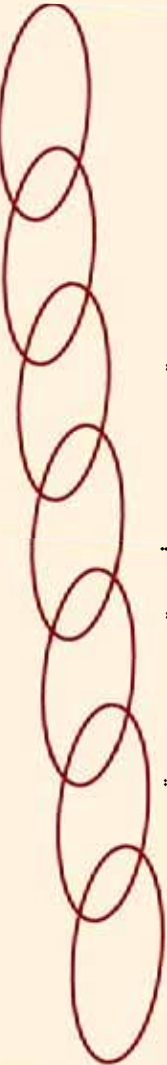

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کيسو او نکلونو څخه بېلوي. کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانگړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بېلگې په توگه د بدرغزا چې په دویم هجري قمري کال کې د مدينې په ۱۵۰ کیلومتري کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه مورخ ته معلومات راکړي. مورخ پوهېږي چې انسانانو او بشري ټولني بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تېر کړي دي. ډېرې لوړې ژورې لارې یې تر شا پرېښي او او سني پړاو ته رسېدلي دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوي، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوي دي، دغو لیکل شویو متنونو ته تاریخ وايي.

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو وېشي تر تاریخ وړاندي دوره (ماقبل التاريخ) او تاریخي دوره. له تاریخ څخه وړاندي دورو مطالعه د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنیو کلتورونو څخه پیل کېږي. د مدنیت تر عام کېدلو او د لیک د منځته راتلو پورې رسېږي. تاریخي دورې د لومړنیو بشري مدنیتونو له پیدایښت څخه پیل کېږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاریخ څخه وړاندي دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، یوازې د خپل مټ په زور په یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمخو کې اوسېدل. د ونو او حیواناتو له پوستکو څخه به یې جامې جوړولې. د مېوې په ټولولو او د وحشي حیواناتو د ښکار کولو له لارې به یې ژوند کاوه. څنگه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوند کې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړاو پیل شو او تر اوسه دوام لري. تاریخ موز له تېرو شونډو پېښو څخه خبروي که زموږ په ګټه وي او یا مو پر زیان. د پر مختلو ټولنو د دې لاملونه موز ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاریخ د تېر ژوند هینداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولني لپاره لارښود دی.

زده کړه دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هر کال په یوه دايره کې وليکي.

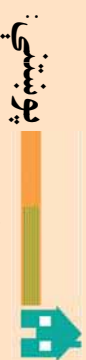
په ټولګي کې فعالیت:

زده کړونکي دې پر دوو ډلو وېشل شي. لومړۍ ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګټې بیان کړي.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کړونکي دې د تاریخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱. تاریخ تعریف کړئ.
۲. تاریخ پوهان تاریخ په څو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. تاریخ موږ ته څه را زده کوي؟

د تاريخ ليکونکو سرچينې څه دي ؟

د افغانستان د ملي ارشيف انځور

د افغانستان ملي ارشيف په هغې وړاندي کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړيو مهالونو کې يې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امير حبيب الله خان په کې ژوند کاوه. دغه وړاندي د کابل په سانگ وارت کې شتون لري.

تاريخپوهان د تاريخ ليکلو لپاره سرچينو ته اړتيا لري. تاريخي سرچينو پر دوه ډوله دي. ليکل شوي او خطي اسناد او تاريخي آبدات او آثار. تحريري يا ليکل شوي اسناد په آرشيونونو کې ساتل کېږي چې د افغانستان ملي ارشيف هم دا ډول اسناد لري.

د ليکل شوو يا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه گټه اخيستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزني دوه اړخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زماني په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زماني په اوږدو کې له بيلا بېلو ليکونو څخه کار اخيستي چې پرې پوهېدل گران کار دی. لکه ميخي ليک، هير و غايف ليک، پخوانی يوناني ليکنه، سانسکروتي ليک او داسې نور. پخواني آثار هم هغه سرچينې دي چې تاريخ پوهان يې

د کابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزيم وړاندي د افغانستان د ملي موزيم بنسټ په ۱۲۹۸ لمریز کال کې کېښودل شو.

د تاريخ ليکلو لپاره کاروي دا ډول اثار په موزيمونو کې ساتل کېږي. لکه څنگه چې د افغانستان په ملي موزيم کې په دې ډول ډېر تاريخي اثار شتون لري.

په تاريخ ليکلو کې د لرغونو او تاريخي اثارو څخه گټه اخيستل د خطي اسنادو په پرتله گران کار دی. د لرغونو او تاريخي اثارو د بيانولو او تشريح کولو لپاره بايد د لرغون پيژندني علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاخصار پنځمه زېږيزه پيړۍ

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې ليکل شوي سرچينې او دويمه ډله دې تاريخي اثار په ټولگي کې بيان کړي.

پوښتني

۱. تاريخ پوهان کومې سرچينې د تاريخ ليکلو لپاره کاروي؟
۲. له خطي اسنادو څخه گټه اخيستل په تاريخ ليکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟
۳. د ارسيف او موزيم ترمينځ توپير و ولي؟

له ټولگي نه بهر فعاليت:

که چېرې د زده کوونکو د او سېدو په سيمه کې تاريخي و دانی وي د هغه په اړه دې معلومات وليکي او خپلو ټولگيو الو ته دې وړاندې کړي.

ایا په تاریخ کې د زماني د وېش په اړه معلومات لری؟

په لومړني لوست کې مو ولوستل چې تاریخ لیکونکي انساني ژوند پر دوو لویو دورو وېشي. تر تاریخ وړاندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت څخه پیل شوي او د لومړنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د مخکته راتلو پورې رسېږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت څخه پیل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونو د انسان له ژوندانه څخه د ځمکې پر مخ تېر شول، چې انسان او بشري ټولني د لیک او کتابت او لومړنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوی، ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولای شي چې د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دو) په روښانه کولو کې له مورب سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې وېشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د ډېرې زمانه یا ستون ايج Stone Age وايي. په دې اوږده مهال کې چې زرګونه کلونه نسبي انسانانو به له ډبر و څخه له جوړ شوو توکو کار اخيسته او په سمخو کې به یې ژوند کاوه. د حیواناتو له پوستکو څخه به یې خپل ځانته جامي جوړولې. د میوو په ټولو لویو او ښکار باندې بوخت وو.

دويم عصر د مفرغ یا برونز ايج (Bronze Age) په نوم یاد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پرمخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخیست. برونز او فلز د مس او قلعي یو ترکیب دی. د هغه مهال انساني ډلو د حیواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتاتو د کرلو، د نیالګیو د کښېنو لو او د مېوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنایي درلوده. د مېشت دایمي ځایونه په بې جوړولو. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دریم عصر د اوسپني د عصر (Iron Age) په نوم یادېږي. له اوسپني څخه ګټه اخیستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوي. له اوسپنیزو وسایلو څخه کار اخیستني بېلابېل ځایونه درلودل. د کار وسایل، زینتي الات او تفریحي او ذوقی شیان په بې له اوسپني څخه جوړول. انساني ډلو د څاروونو د ساتلو سربرېره کړي، نیوالی او د صنعت حرفې ته په بې هم د یوازینۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګرۍ بې د یوې ځانګړې دندې په توګه ومثله چې یوه ډله خلک پر دې دندې بوخت وو. تاریخپوهانو د لرغون پېژندونکو په څېر تاریخي دورې د لومړنۍ پېړۍ، منځنۍ پېړۍ، نوې پېړۍ او معاصرې پېړۍ په نومونو پېژندلې دي.

لومړنۍ پېړۍ: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر میلاد زمانه ده، پیلېږي او بیا تر پنځمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسېږي.
 منځنۍ پېړۍ: له پنځمې زېږدیزې پېړۍ څخه پیل کېږي او تر پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې دوام مومي.
 نوې پېړۍ: له پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ څخه پیل او تر ایلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسېږي.
 معاصرې پېړۍ: له ایلسمې پېړۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پیل شوې او تر اوسه دوام لري.
 دیا دوی وړ ده چې داد تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې د تاریخپوهانو له خوا کارول کېږي. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپایي پښتې په پام کې نیول شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دوی پر دوی ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې تر تاریخ وړاندې د درې ګونو زمانو نومونه واخلې او دویمه ډله دې د نوموړې زمانې ځانګړتیاوې په ټولګي کې روښانه کړي.

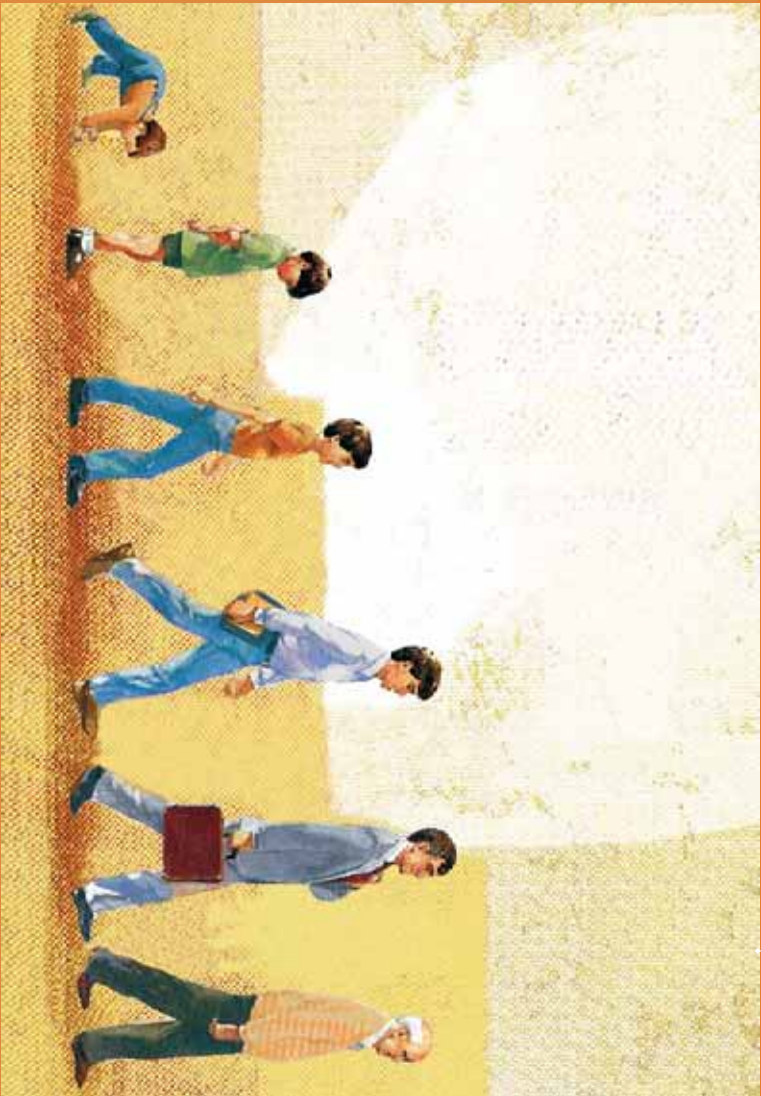
ټولګي د پوښتني:

۱. د پورې په دوره کې انسانانو د کار وسایل له کومو توکو څخه جوړول؟
۲. فلز یا برونز څه شی دی؟ شرح یې کړئ.
۳. د اوسپني د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.
۴. د تاریخي دورو د وېش یوه بېلګه و اېنئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرینو، برونزي او اوسپنیزو وسایلو نومونه و لیکي او په ټولګي کې دې ووايي.

په تاريخ كې د نېټو بدلون

نېټې او كليزې د وخت او د وخت د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان كې درې دو له نېټې او كليزې معمول دي، چې د سپوږمیز (قمری)، لمریز (شمسی) او زېږدیز (میلادی) په نومونو يادې شوي دي.

د لمریزې او سپوږمیزې كليزې پېل د حضرت محمد (ص) د هجرت د لومړي كال څخه پيلېږي او زېږدیزې كال د حضرت عیسی (ع) له زېږېدو څخه پيلېږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو كې د هجري لمریزې كليزې څخه كار اخيستل كېږي. ځينو مهمو مذهبي وړځو كې لكه د روژې مياشت، لوی اختر، كوچني اختر او داسې نورو كې له هجري سپوږمیز سني څخه كار اخيستل كېږي. هجري لمریز كليزه ۱۲ مياشتې ده چې په ټول ۳۶۵ وړځي كېږي. هجري سپوږمیز كال هم (۱۲) مياشتې ده مگر د وړځو شمېر يې ۳۵۴ ته رسېږي. همدا د وړځو توپير د دغو كليزو په منځ كې د نېټو د توپير سبب شوي دي. كه و غواړو چې هجري شمسي نېټه په زېږدیزه نېټه و اړوو، ساده لاره يې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع يا تفریق كړو. په دې ډول كه د محمود د زېږېدو كال ۱۹۶۶ زېږدیز وي او و غواړو چې دغه تاريخ په هجري شمسي بدل كړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېري څخه تفریقو چې حاصل تفریق يې د محمود د

زېږېدو کال په هجري شمسي نېټه کېږي. او که چېرې د زلمې د زېږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او مور و خور او چې دا شمسي نېټه په ميلادي کال و اړو نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو ترڅو د جمعې حاصل د زلمې د زېږېدو کال په ميلادي نېټه و ښايي.

$$\begin{array}{r} \text{لاره: د مجموع د زېږېدو کال} \\ ۱۹۶۶ \\ -۶۲۱ \\ \hline ۱۳۴۵ \text{ هجري شمسي} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{لاره: د زلمې د زېږېدو کال} \\ ۱۳۵۵ \\ +۶۲۱ \\ \hline ۱۹۷۶ \text{ زېږيز} \end{array}$$

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او يا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو ميتودونو له مخې کېږي چې په راتلونکو ټولگيو کې به يې ولولئ.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نومونه و اخلي او دويمه ډله دې د شمسي نېټو او نېټون په ميلادي او د ميلادي نېټو او نېټون په هجري شمسي باندې په ټولگي کې اجرا کړي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سيمې د ټبرونځي د ودانۍ تاريخ وپوښتي او هغه تاريخ دې په زېږيز کال و اړوي.

دویم څپرکي

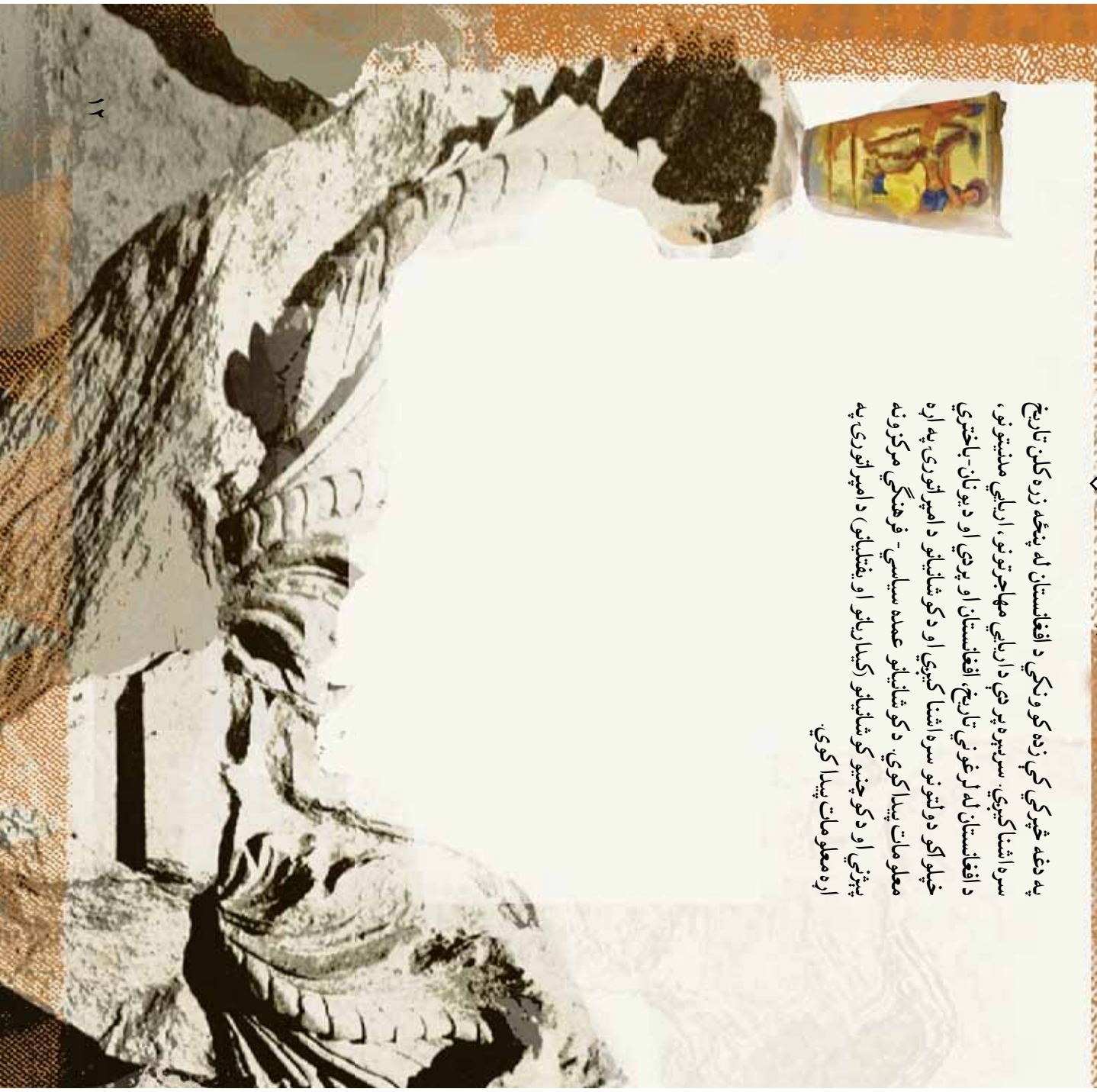
د افغانستان لومړني مدنيتونه

- ايا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ د پيل په اړه معلومات لری؟
 - ايا اريائيان پېژنی؟
 - د وېدي مدنيت په اړه مو څه اورېدلي دي؟
 - د او ستايي مدنيت په اړه په څه پوهېږی؟
 - د افغانستان اساطيري تاريخ (پېشدايان، اسپه او کيانيان) پېژنی؟
 - افغانستان او پردي (هخامنشيان، مورياں او يونانيان).
 - يونان - باختري خپلواک دولتونه.
 - د يونان - باختري مهال هنري او فرهنگي ځانگړني.
 - ايا د کوشانيانو د لړۍ په اړه معلومات لری؟
 - ايا د کوشانيانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لری؟
- بگرام
هلمه
باميان
- ايا يفتليان پېژنی؟

د دوویم څپر کې موڅې:

په دغه څپر کې کې زده کوونکي د افغانستان له پهنه زره کلن تاریخ سره آشنا کېږي. سربېره پر هې داریایي مهاجرتونو، اریایي مدنیتونو، د افغانستان له لرغوني تاریخ، افغانستان او پردي او دیونان-باختري خپلواکو دولتونو سره آشنا کېږي او د کوشانیانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي. د کوشانیانو عمده سیاسي- فرهنگی مرکزونه پېژني او د کوچنیو کوشانیانو (کیمریانو او یفتلیانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي.

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لر

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کېږي. ایا په دې پوهېږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابتې شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د کندهار په شمال لوېدیځه سیمه (منډیوګاک) کې څېړنې او کیندنې کړي دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابتې شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډیوګاک او سېدونکو دداسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغانستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړ کې ډبر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغوني سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډبري مجلې و دانی څرګندې شوي چې لوی انگر، لوی ډبر الوڼه، کوټې او دفاعي مورچلې یې درلودې، چې د منډیوګاک د واکمنانو د پلازمینې استازیتوب کوي. سربېره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړي توګه د غنمو زیرمتونونه، بېلابېل خاورین لوښي، مسي او پروتزي ښکلي زینتي وسایل او خاورینې مجسمې هم د کیندنو په وخت کې د فرانسوي لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوي دي.

د منډيگک او سپدونکو له گاونډيو مدنيتونو سره متقابلې اړيکې درلودې. له موزنل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د منډيگک خلکو په شمال کې د اټو او نمارگه تپي (توکمنستان)، په لوېديځ کې د سيالک تپي (ايران) د

د منډيگک څخه تر لاسه شوي مجسمې

جگړې يولي، چې په پايله کې مخالفين بریالي شول او منډيگک د اوسيدونکو مېشت ځايونو ته يې او وروچاوه او هغوی يې دکورکلي پرېښودو ته اړکړل.

څښتي نور بيا د منډيگک د پرېښودلو لامل ځای پرېښودلو ته اړ شول. د منډيگک او سپدونکي د هغه پرېښي وي. د منډيگک د پرېښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلابېلې نظريې وړاندې شوي دي. څښتي په دې عقیده دي چې پرله پسې وچکالی او د هلمند د سيند د اوبو لوړوالي يې بنسټيز لاملونه دي چې د منډيگک او سپدونکي د هغه ځای پرېښودلو ته اړ شول.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله يې د افغانستان پينځه زره کلن تاريخ ثابت شوی دی. دويمه ډله دې د منډيگک د خلکو اړيکې د نورو گاونډيو خلکو سره څرگندې کړي او دريمه ډله دې د منډيگک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرگند کړي او خپلو ټولگيو الو ته دې بيان کړي.

۱- منډيگک چيرته واقع دی؟ پوښتنې:

- ۲- د افغانستان د پينځه زره کلن تاريخ ثبوت په کومو اثارو کې څرگند شوي دي؟
- ۳- له گاونډيو خلکو سره د منډيگک د وگړو اړيکې ووايئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاريخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولگيو الو ته ووايي.

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ولسو پالنې شونې.

د اريائيانو رنگ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اريائيانو خپل ځانته اصیل او د بنو اخلاقو خاوندان ويلي دي. د هغوی د لومړنيو تم ځایونو په اړه لا داوښمن معلومات نشته. دا څرگنده ده چې اريايان له سېر دریا او امو سیند څخه د لرغوني افغانستان بخدي (بلخ) ته راغلل. اريايانو د ژوندانه په لومړني مهال کې کوچیانې او چوپانې ژوند درلود کله چې په بخدي کې مېشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اريايانو کورني نظم درلود. خپلې کورنۍ ته یې (کولا) ويل، له څو (کولا) څخه یو قبيله او له څو قبيلو څخه یو ټبر (قوم) جوړېده. د خپلو او سپدو ځای ته یې (پور) ويلي. دغه ټول نومونه د کهول، میرویس، بگرام او شېرپور کلمو کې اوس هم معمول دي. اريايانو د خپلو او سپدو سیمو ته (اريانا ويجه یا اريانا وروش) ويل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اريايانو په بخدي (بلخ) کې د لومړني اريايي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جگ دیوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتنې لپاره یې ډېر جگ دیوالونه او برجونه جوړ کړل چې په بلخ کې لا تر اوسه هم د پخواني بخدي اثار و پاتې شوني لیدل کېږي.

اريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیانې او چوپانې ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

څخه څرگندېږي چې د سمرقند له لرغونې سيمې (تالي بوزو) څخه په (۹۳۹) زکال کې د لرغون پيژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې يو هم هغه مجسمه ده چې نيمه تنه يې د انسان او نيمه تنه يې د حيوان په ډول جوړه شوي ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د کيموټ پاچا په مهال کې جوړه شوي چې د آريايانو يو څو اکمن ټولواک و. آريايانو پخدي ته تر رسېدو وروسته د څارويو د ستلو او روزلو په څنگ کې په کرنې او بڼوالۍ لاس پورې کړ. ډول ډول گلونه يې وکول او ميوه لرونکي ونې يې کښولې، د خوښۍ په محفلونو کې يې يو بل ته د گلانو گيښۍ ورکولې، د نوي کال په لومړيو ورځو کې ښځو، نارينه و، ځوانانو او زرو يو ځای د جشن محفلونه نيول، ساز و سرود او اتڼونه به يې کول. د آريايانو مشهور جشن د (سامانه) په نوم يادېده. په جشن کې ځوانانو اسونه غفلول، اتڼونه به يې کول، د غشو او نيزې لوبې به يې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به يې جوړول.

د آريايانو لېږد (مهاجرت)

د آريايانو د ژوندانه او مدنيت په اړه د څلورو وېدي کتابونو څخه چې د وېدي په نوم يادېږي معلومات لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د آريايانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سياسي معلومات شته. او هس تارڅپو هان د آريايانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د معلوماتو د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو څخه چې په سانسکريت ژبه ليکل شوي گټه اخلي. د وخت په تېرېدو سره د آريايانو شمېر په پخدي کې ډېر شو د لېږد او مهاجرت لړۍ يې پيل کړې. يو شمېر آريايي ډلې د سلېمان د غرونو لمنو ته او د هندوکش سويل ته و او بنېل او هلته يې واړول. وروسته د هند ځمکو ته ورسېدل د آريايانو نوري ډلې لوېديځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني پارس (ايران) او وروسته ترکيې او اروپايي هېوادونو ته ورسېدل. هغه آريان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېواد کې د وېدي او اوستايي مدنيتونو بنسټ کېښود.

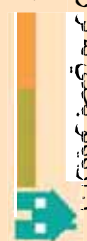
په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي هېر ډول و وپېل شي. لومړۍ ډله دې د بلخ د آريايانو د لومړني ژوندانه په اړه او دريمه ډله دې د

آريايانو د ټولنيز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. آريايانو خپل ځان په کومه معنا تعريف کړی؟
۲. د آريايانو لومړنی پلازمېنه (پايتخت) څه نومېده او چيرې واقع وه؟
۳. آريايانو پخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپانې او..... ژوند درلود.

له ټولگي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د کوچنيانې او چوپانې ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولگي کې بيان کړي.

د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي ؟

د اریایانو د مهاجرت یو انځور

د اریایانو پیدایښه په لومړۍ معلوم مات لاسته راوړل. اوس د اریایانو د مدنیت سره اشنا کېږو. د لرغوني افغانستان لومړۍ مدنیت د ویدي پېانو مېلېږي. ددې مدنیت نوم له ویدي کتابونو څخه اخیستل شوی دی. دغه مدنیت (۱۸۰۰) کاله پخوا تر میلاده پیل او تر ۱۲۰۰ کاله تر میلاده دمخه یې دوام درلود.

د دغه مدنیت په اړه له هغو څلور و کتابونو څخه معلوم مات لاسته راغلي چې په ویدي کتابونو مشهور دي. داکتابونو سرپرته پر دې چې بشپړ سیاسي، اقتصادي او ټولنیز معلوم مات لري د اریایانو د هغه مهال د اخلاقو او عقیدو او د هغې زمني دکلتور په اړه هم اړین معلوم مات په کې شته. لکه څنګه چې دمخه مو و لوستل اریایانو ځانګړي ټولنیز نظام درلود. په اریایي ټولني شلې نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړي تفسیر ادارې کېدله، د کورنۍ په سر کې پلار (پاتې) موجود و. له څو کورنیو یو خپل یا زوی جوړېده چې د هغې په راس کې کورنۍ پاتې موجود و. له څو خپلونو یا زویو څخه یو قبیله جوړېده چې په راس کې یې «ګواها پاتې» ځای درلود. د څو قبیلو رئیس ته یې وپس پاتې وېلې، څو وپس پاتې به د ټول لو اک له خوا چې راجان نومېده اداره کېدل. د اریایانو د ټولنیزې او ضلوع په اړه هم ویدي سرودونه و بېلته معلوم مات لري د بیاګي په توګه د ښځې مقام ته په ویدي مدنیت کې درناوی کېده. سره د دې چې د هلاک زېږېدنه یې نیکمرغي ګڼله د ویدي عصر ښځو ځلته ځانګړی ځای درلود لکه څنګه چې په ریګویدای کې د ډېرو وښځو اشعار د ځانګړي هنري لطافت

او صنعت پټه درلو دل سر ټيټ شوي دي له دغو ډلو څخه يو ه شاعر ه ښځه د خانم رگوشاه په نوم شهرت لري چې دهغي اشعار درنگو بڼه لومړي جلدکي ټيټ دي. بله شاعر ه ښځه (لويالوود) نومېږي چې دهغي اشعار هم درنگو بڼه ادکتاب په لومړي جلدکي راغلي دي. په ويدي مدنيت کي ځانگړي اقتصادي نظام موجود و. د ويدي مدنيت اسلامي ډلو د خپل ژوند اساسي اړتياوي د چوپانۍ او کرنې له لاري پورکولې داريلانو شتمني دحيوانانو لکه پسونو، وزو، غويانو او داسي نورو د شمېر له مخي اندازه کېده.

اريلان دکرنې او چوپانۍ په څنگ کي په سوډاگۍ هم بوخت وو. دتېوالي واحد او تجارتي متاع يې غواگانې وي چې هغه ته يې (پسو) ويل داوسني پېسې کلپي نوم چې پورلي واحد دي د آرياي دورې د ويدي عصر پېسو ته رسېږي. د ويدي مدنيت پر مهال به وگړو توکران او بدل دحيوانانو له وړيو څخه به يې ډول ډول جامي گڼلې، او سپينز وسايل به يې جوړول، له اوسپني څخه به يې دظرفو زينتې وسايلو سربروړتو ليدي چارو لپاره به يې هم ډېر کلک وسايل جوړول. دډول، ډول خاورينو او لرگو لومړني جوړولو رواج درلود. دڅښلو لپاره ځانگړي لومړني موجود وو، د ويدي مدنيت پر مهال پورلو کسبگرو لکه کالانو، پېنگرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوند کاوه. په ويدي زمانه کي انسانانو په مختلفو خدايانو عقیده درلوده. له هغو څخه يو هم ارواشمس) وو چې دخلکو په بارو هغه يوه ښځه وه او د سپېده دم بادسهار خدای په نامه يادېده. سر له دي چې دډېرو خدايانو عبادت به يې کاوه مگر بيا يې هم په يوه ځانگړي او واحد خدای يادې خاصه عقیده درلوده لکه څنگه چې په رنگو بڼه کي داسي راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر څه چې پر لاري ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو پورلو شیانو يادې پوراني بوخدای واکمني لري).

په ټولگي کي فعاليت:

زده کوونکي دي پر ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دي د ويدي مدنيت د سياسي اوضاع په اړه، دويمه ډله دي د اقتصادي وضعي په اړه او دريمه ډله دي د ويدي دورې د اعتقادانو په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولگي کي يې بيان کړي.

پوښتني:

۱. لومړني مدنيت په افغانستان کي په کوم نوم يادېده په لنډ ډول يې ورايۍ؟
۲. ښځو د ويدي مدنيت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح يې کړۍ؟
۳. د ويدي وگړو د عقايدو په اړه په څه پوښتني خپل معلومات څرگند کړۍ؟

له ټولگي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دي د اسلام مبارک دين نه دمخه خلکو د عقيدو په اړه پوښتني وکړي او خپل معلومات دي ټولگيو الو ته بيان کړي.

د او ستایي مدنیت په اړه څه پو هېږئ ؟

زردشت (سپين تمان)

او ستایي مدنیت د افغانستان په تاریخ کې دویم مدنیت دی. ددې مدنیت نوم د اوستا د کتاب څخه اخیستل شوی چې د زردشتیانو لپاره سپېڅلی دی. اوستا د قانون بنیاد او دستور په توګه معنا شوي ده. دغه مدنیت د زڅخه دمخه د (۲۰۰) کالو پر شا وخوا کې پیل شوی او تر زدمخه ۷۰۰ کالو پورې یې دوام کړی. د او ستایي مدنیت بنسټ په بخدي کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "پما د اهو راموزا په امر یوه سیمه جوړه کړه" چې د هغه پلن وایي او اوږد وایي د یو اسپرس (د اس څڼو لو د یو میدان) په اندازه و چې په هغه کې ځینې حیوانات لکه پسون، غویان، مرغیان، وګنډه او په دغه سیمه کې یې بناړونه، کورڅي او خونې جوړې کړې. هغاني (میل) په اوږدوالي وګنډه او په دغه سیمه کې یې بناړ کې ځای ورنکړ. مګر دروغجنو، لیبونیو او علیلو خلکو ته یې په بناړ کې ځای ورنکړ. زردشت چې د سپینتمان په نوم هم یادېده د زردشتیانو مشر لارښود، د اوستا پنځو ونکی او د او ستایي مدنیت محرک و. نوموړي خپل جدي نصیحتونه په سرودونو کې ویل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دریو اصولونو باندې ټینګار کاوه. چې ښه فکر کول، ښه ویل او ښه کار کول دي.

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هاکه د اوستا په کتاب کې ډېرې څرگندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړي د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه. زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لارښوونې پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوي تگلارې پر بنسټ د یو شمېر وزیرانو او واکمنانو سره د خښې اړیکې جوړې او هغه یې وپالې. خښې مورخین زردشت د اسپه له مشهورې کورنۍ څخه گڼي. د زردشت دکورنۍ په اکثر و نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار پور اسپه او نیکه یې مپیچت اسپه نومېده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لارښوونې اصول دی. اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کېږي. په اغلب گومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په بر کې نيسي.

په اوستايي مدنیت کې درې گوني ټولنيزې طبقې (روحانيون، نظاميون او بزگران) موجود و. د خلکو کليوالي ژوند درلود، بزگري او ښوالي د دوي اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت و. بزورنۍ او اسپين شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرگندونې شوي دي. په اوستا کې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه اسپه، کیانیان او پیشدادیان چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې:

۱. د اوستايي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهیږئ؟ وېي لیکئ.
۲. زردشت څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات و لیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو ویشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کار کول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

د افغانستان اساطيري (لرغونې) تاريخ

رستم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاريخ کې درې مهمې کورنۍ معرفي شوي چې عبارت دي له:

الف- پيشداديان: هوشنگ لومړنی او ستایي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنگېده او پر هغوی يې واکمني درلوده. هوشنگ د کيومرث له اولادې څخه و چې د پيشداديانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنگ د بخدي بنار د لومړني قانون جوړونکي په توگه پېژندل شوی دی. تر هوشنگ وروسته تهمورث واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د ټولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک جمشېد (دیمه) ته ورسېد چې د افغانستان په اساطيري تاريخ کې زړه وړونکي حماسی او عشقي کيسې لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زياتې دي چې د بېلگې په توگه د رستم او سهراب او د کاوه اهنگر د کيسو يادونه کولای شو. د کاوه اهنگر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې يو کس د کاوه اهنگر په نوم د خپلې پېښگرۍ څرمنه د بيرغ په ډول د نيزې پر سر وترله او خلک يې راټول کړل چې د ضحاک او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنگر بريالی شو. ب- کيانيان: کيانيان د افغانستان د اساطيري لړۍ يوه بله کورنۍ ده چې په پخواني بلخ کې يې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته يې په شاهنامه کې کياني ويلي ده، د اوستا په ليکنه کې ددې کورنۍ لومړنی

تو لولاک د کيقباد په نوم ياد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په بلخ کې پر تخت کيناست او پينځلس کاله يې واکمني وکړه. وروسته تر ده، دده زوی کيکاوس پر تخت کيناست چې د پرديو سره و جنگېد او پر هغوی بريا لى شو. داسې ويل کېږي چې کيکاوس د (اوسنۍ په نوم يو عاقل، هوشيار او پوره وزير درلود تر کيکاوس وروسته سپاوش واک ته ورسېد. سپاوش ددې کورنۍ ډېر ځو اکمن تو لولاک و. دغه واکمن د توراښانو سره په مخامخ جگړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته کيخسرو واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وښي د غچ اخيستلو لپاره د توراښانو سره و جنگېد. په پای کې توراښانې افراسياب او دهغه وروړي په زنجير وتړل او وي وژل.

ج- اسپه: له کياني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطيرې تاريخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم يې شهرت وموند. لکه څنگه چې ددغې کورنۍ د هر تو لولاک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلي ده ځکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنۍ تو لولاک لهراسپ نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي څخه د بلخ نوبهار ته راوست. هغه هم د توراښانو په وسيله وژل شو. نوموړي باهمنه عادل او د لوړ شخصيت خاوند او د زردشت د تگلارې پيرو و.

داسې ويل کېږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰) نسخې ليکلي وي چې دوهوان په اورتون کې ساتل کېدې. دغه معبد د گشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی و.

له گشتاسپ څخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلگې په توگه اسفنديار، داراب د هماغې زوی او د داسې نورو نومونه يادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطيرې تاريخ پر دريو سرچينو (منابعو) ولاړ دی چې هغه اوستايي متون، د فردوسي شاهنامه او شفاهي کيسې دي چې تر اوسه د افغانستان د وگړو ترمنځ سينه په سينه يو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په مختلفو ډولونو پاتې شوي دي.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ويشل شي. لومړۍ ډله د افغانستان د اساطيرې تاريخ د کورنيو نومونه واخلې، دويمه ډله ددې کورنۍ د دريو نامتو شخصيتونو نومونه واخلې او دريمه ډله د افغانستان د اساطيرې تاريخ پر ځانگړو سرچينو باندې خبرې وکړي.

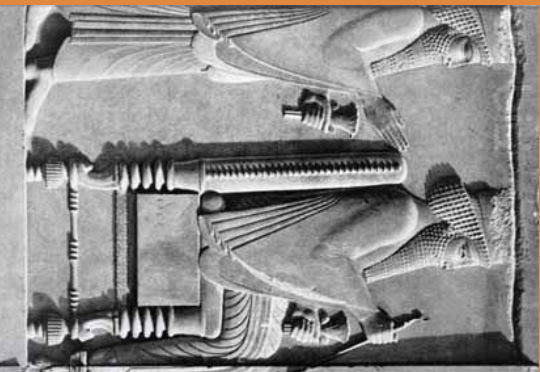
پوښتنې:

- د افغانستان په اساطيرې تاريخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟
- لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطيرې تاريخ کې په کوم نوم ياده شوې ده؟
- د افغانستان د اساطيرې تاريخ درې سرچينې کومې دي. نومونه يې واخلې؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي د خپلو مشرانو څخه د تاريخي کيسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولگيو لور ته وړاندې کړي.

لرغونی افغانستان او د پړديو واکمني (هخامنشيان، يونانيان او موريان)

داريوش او خشايارشا

مقدوني سکندر

چندرا گپتا

د زېږدیز نه دمخه په شپږمه زېږدیزه پېړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحد سیاسي واکمني نه وه. په هر ګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سیاسي واکمنیو حاکمیت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېدیځ کې د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د پارس په تاریخ کې د هخامنشیانو په نوم ياده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د مادانو د کورنۍ وروستي لمسي کوروش د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشیان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځینې شمالي سیمې تر لاندې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. تر کوروش وروسته دده زوی کمبوجیه واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېدیځو پولو ته زيات پام وکړ. د مصري فرعون سره یې جګړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې خپلې کړې. نوموړی پارس ته د بیرته تګ پرمهال پر لار مړ شو.

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې لومړی داریوش، خشایار شاه، دویم داریوش او دویم اردشیر و. د هخامنشیانو امپراتورۍ د زنه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لوري له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتورۍ له منځه یووړه او یې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د هرات، کندهار، کابل او د پغمان له لارې د قفقاز سکندرې (بگرام) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د ای، خالم د ینار بنسټ کېښود. د شمالي سیمو له تصفيې څخه وروسته ختیځې خواته ولاړ. د نورستان او کونړ له لارې چترال ته ورسید. سکندر د یوسفزیو سره په یوه جگړه کې په پښه تپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنگېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د سند سیند له لارې د مقدونې پر لور و خوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتورۍ د یونان د پوځي مشرانو تر منځ و وېشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د هند موریایانو د لرغوني افغانستان د سهېلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې گډوډي رامنځته کړه. د یونان-باختري دورې په ترڅ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او درېمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.
۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راوړسېدل او د سکندر مقدوني تگلاره وښايئ.
۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهیږئ؟ ونې لیکئ

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو د کیسو په اړه که پوهیږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

د یونان - باختری خپلواک دولتونه

یونانی مسکوکات

دمخه مو و لوستل چي دسکندر تر واکمنی لاندې سیمې د یوناني قوماندانانو تر منځ و ویشل شوي. یوناني سلوکیدیانو د سکندر د امپراتورۍ یوه برخه هم په اختیار کې درلوده. هغوی شام او په هغه پورې تړلي سیمې اداره کولې. سلوکیدیانو یو تن یوناني افسر د لومړي ډیو ډیتس په نوم د باختر د والي په توګه وګوماره. نوموړي کله چې باختر ته ورسېد، د باختر او سفدیانه خپلواکي یې اعلان کړه. د ډیو ډیتس د واکمنۍ پېر د ۲۴۵ - ۲۳۰ کاله پخو اتر میلاده پورې رسېږي. تر هغه وروسته دویم ډیو ډیتس د باختر کنترول او اداره په لاس کې ونیوله. نوموړي د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه د اشکانیانو سره یې د دوستۍ اړیکې ټینګې کړې، ځکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوریه) د سلوکیدیانو پر خلاف و. ایو ټید یوم د یونان باختري دولت یو ډېر ځو اګمن ټولواک و، چي د خپلې واکمنۍ په پېر کې یې د شاهي سلوکیدیانو پر غل پر شا و تښتواوه او بیایې د سولې له لارې هغوی په شا کړل. نوموړي د هندو وګڼ سولې برخې یې له کومې جګړې څخه د هندي دولت له سلطې څخه و ژغورلې او په لوېدیځو برخو کې د ټوس تر سیمو پورې مخ ته ولاړ.

په شمال کې کاشغورستان او په سوېل کې يې بلوچستان د لرغوني افغانستان سره يو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختري د زرو ښارونو (هزار شهر) نوم تر لاسه کړ. د يونان باختري بل ټولواک ډيمېټرويس نومېده. نوموړی تر سند او پنجاب پورې مخې ته ولاړ او شمالي هندوستان يې د گنگا تر څنډو پورې ونيو. د يونان باختري پورې د ايران له دښتو څخه (د اوسني ايران مرکزي سيمې) د گنگا تر سيمو او بيا له سيحون او جيحون څخه د هند تر بحيرې پورې رسېدلې وې. د يونان باختري ټولواکونو فتوحاتو له ميلاد څخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

يوناني هېروکرات د خوښې الهه د بگرام له زېږون څخه

ايوکر اوله د يونان باختري بل ټولواک و. نوموړي داسې واليان پخپله امپراتورۍ کې وگومارل، چې په هند کې يې د خپلواکو دولتونو لپاره شرايط برابر کړل کله چې ايوکرا ليدو واکمن شو. د دولت پر زېږدل او د يونان باختري امپراتورۍ جوړېدل پيل شول. له يوې خوا د اشکانيانو يرغل د امپراتورۍ په لويه برخه کې او له بلې خوا د اندنه په هيواد کې سستي قبيلو د يونان باختري د خپلواکو دولتونو د پر زېږېدلو زمينه برابره کړه. يونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر ميلاده خپل مرکز له بلخ څخه بگرام ته ولېږد او و څېړه دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر ميلاده لومړی ساکان په سوېلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بيا د ستي قبايلو يوې څانگې چې د (پوچي) په نوم يې شهرت درلود، بلخ ونيو او د يونان باختري دولتونو لورۍ يې راوېرزو له.

پوچيان چې د افغانستان په لرغوني تاريخ کې د کوشانيانو په نوم پېژندل شوي يوه لويه امپراتورۍ را منځته کړه، چې په ډيارلسم لوست کې به يې و لو لو.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي د يوې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د باختري سيمو د خپلواکۍ د اعلان او دويمه ډله

دې ډلونو ته - باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې و وايي.

پوښتنې:

۱. د ايوتيدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.
۲. ډيمېټرويس څوک و د هغه ذکر و ورو په اړه څه پوهېږئ؟
۳. د يونان باختري امپراتورۍ پر زېږدل څه ډول پيل شو؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي نه بهر فعاليت:

هر زده کوونکي د يونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولگي کې دې نورو زده کوونکو ته وپلایي.

د يونان-باختري پير هنري او فرهنگي ځانگړتياوې

د يونان باختري پاچاهانو مسكوكات: دغه مسكوكات د افغانستان په بيلا بيلو سيمو كې د لرغون پوهانو په وسيله موندل شوي دي.

په دې كې شك نشته چې د مسكندرو د پوځي برغل سره سم د يوناني لښكرو سره يو ځای هنرمندان، پوهان او كسبگر، نيول شويو هيوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هيوادونو څخه يو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختيځو سيمو په تېره بيا د لرغوني افغانستان د خلكو د كلتور سره يو ځای شول او افغاني پټه يې خپله كړه.

د يونان-باختري واکمني پر مهال اقتصادي وضعي مناسب پرمختگ كړی و. مالداري، كرهڼه، د كسبگر و بېلا بېل صنعتونه او سوداگريزو اړيكو د پام وړ وده او پراختيا موندلې وه. اپوټيډم د سرو او سپينو زرو نه جوړې شوې سكي پر خپل نوم جوړې كړې چې د نيو او مناسبو اقتصادي شرايطو استازيتوب يې كاوه. د سوداگري ملي او نړيوالې لارې يې پرانستې وې او د كاروانونو د تلو راتلو امښت هم نيول كېده. هغه مهال د هيواد بېلا بېلې سيمې د شوراگانو په وسيله اداره كېدې.

د يونان-باختري واکمني پاښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو يې خپلې پراخي اغېزې وکړې. د صنايعو پراخوالی، هنري او فلسفي افکار ژبه او ليک دود او نورې کلتوري خواوې يادولای شو. دغه ټولې کلتوري اغېزې د يونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سيمه ييزو عناصرو سره يوځای شوې وې او يو ځانگړی کلتور يې رامنځته کړی و چې د يونان-باختري د مدنيت په نوم په لرغوني تاريخ کې شهرت لري. د يونان-باختري دورې په يوه ډبرليک کې چې په ای خالم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلی و داسې لولړ.

په وړ کتوب کې ښه روزنه واخله.
 په ځوانۍ کې به خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
 په پوځ عمر کې رښتینی اوسه.
 په زړښت کې ښه ناصح اوسه.
 د ژوندانه په ورستیو وړځو کې به پوه شي چې څه ډول یې له ارمانه مومي.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسېدلې. پوځي او اداري مرکرونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بیلګې د بگرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کتیرو لې بروجونو، دفاعي کلبو او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شوی دی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اوسې ز پورې دوام وکړ. دغه اغیزې په تیره بیا په لیک دود او هنر کې یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلابېل ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کیده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کیده. په هې اړه یوه چینی زیارت کوونکي په خپلو لیکنو کې دا یادونه کوي چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پرې د محسوسې جوړولو هنر، رسامې، نقاشي په پېښه یې لوستو کې د یوناني ودانیو بېلابېل شکلونه او څېرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنډه دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري واکمني، ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکي هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنگ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختري په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنگي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.

دغه ټول اثار او پاتې شوني د هغې دورې اسټاټوټوب کوي او د یوناني فرهنگ شتون په دې سیمو کې څرګندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنگ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دی. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنگ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنگ یوه نوي بڼه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دود ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعي په اړه خپل معلومات څرګند کړي او درېیمه ډله دې د یونان باختري دورې د دودو فرهنگونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

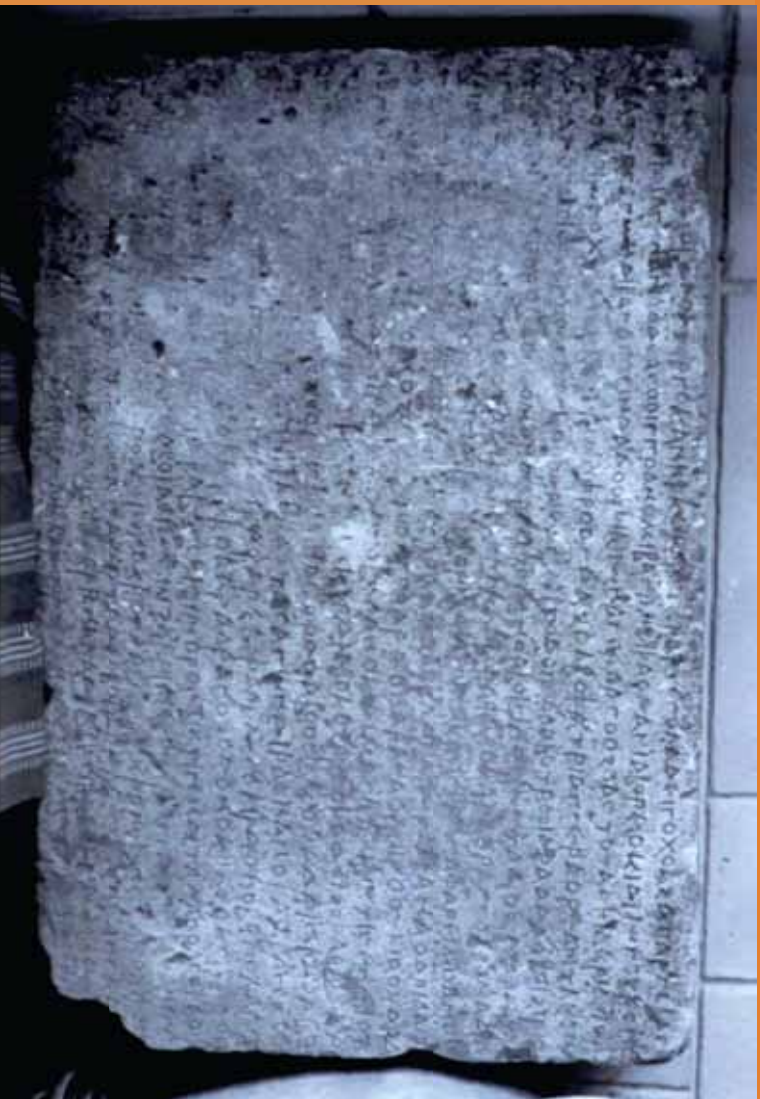
پوښتني:

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعي په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بیلګې او اغیزې په کومو سیمو کې لیدل کېږي؟ نومونه یې واخلي.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له ټولګي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتني وکړي.

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لری؟

د رباطک ډبر لیک

د رباطک په ډبر لیک کې سربیره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبر لیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلګې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سويلي ښار د چمپا په نوم یاد شوي دي.

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

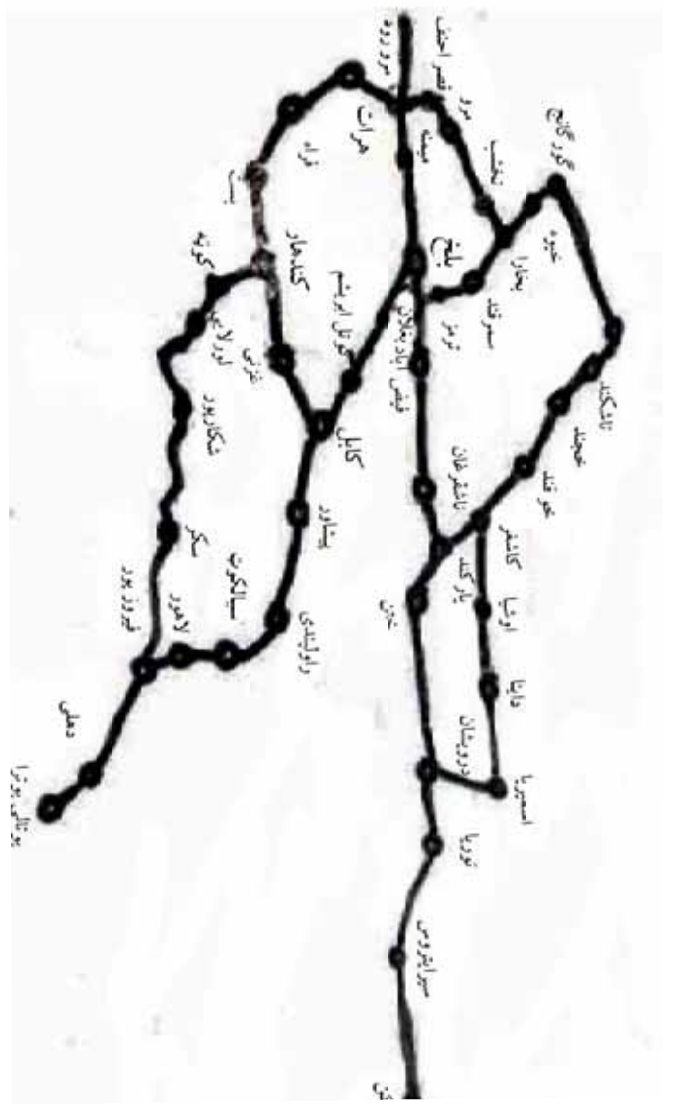
د میلاد نه شاوخوا ۵۰ کاله مخکې، کوچي قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یووړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوي امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر ډاډمن معلومات د رباتک له ډبر لیک څخه لاس ته راوړلای شو. دا ډبر لیک د کنشکا د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبر لیک د

د کنشکا مجسمه

کوشاني امپراتورۍ په اړه ګټور معلومات لري. کجولاګدافيس د کوشانيانو د امپراتورۍ بنسټ ايښودونکی و. نوموړي په پيل کې څلور لوی ولايتونه د بلخ په شاوخوا کې سره يو کړل. او په ۴۰ ميلادي کې يې د کابل او غزني سيمې ونيولې، کجولاګدافيس پر لرغوني اريانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني افغانستان په دننه کې د پارتي او يوناني شاهانو پاتې شوني له منځه يو سي. د کجولاګدافيس د زماني زياتې سيکې له مسو څخه جوړې شوي وې. په دغو مسکوکاتو کې ډېر القاب لکه ديندار، شهشاه او داسې نور کيندل شوي دي، نوموړی د ايتا کال په عمر مړ شو. د کجولاګدافيس نه وروسته ويما تکتو ته واک ورسيد. د رياطک د ليکني پر بنسټ ويما تکتو د کجولاګدافيس زوی دی.

تر ويما تکتو وروسته د ده زوی ويما کدافيس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ويما کدافيس د کوشانيانو لومړنی ټولواک و، چې د هيواد پول ته يې په سوېل کې د ګنګا تر سيند پورې پراختيا ورکړه. ويما کدافيس د چين هيواد سره دوستانه اړيکې درلودې. د روم د امپراتور تراجان دربار ته يې يو سفير ولېږه. او له هغوی سره يې د سوداګرۍ اړيکې ټينګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم څرګند دی.

د ورېښمنو لار

د یارلسم لوست

تر ویجاړکلیفسیس وروسته د هېواد اداره د ده زوی کنشکا ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختیځ کې د هندوستان ښار س او لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ تر بریده او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلې و. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره سوداګریزې اړیکې درلودې. د وورېنیمو نامتو لاره د کوشانیانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی یې پېښور او اورنی یې بگرام ټاکلی و. کنشکا په (۱۴۷) میلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتورۍ په خپل منځ کې و وپېشله، په هر ګوت کې هر څوک واک ته ورسېد او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پر ګدۍ کېناست.

د کوشاني واکمنۍ وروستی امپراتور چې د کوشانیانو تر واکي لاندې سیمو باندې پوره واکمن و د واستکا یا واسودیوا په نوم یادېده. نوموړي په ۱۸۲ زېږدیز کال کې د امپراتورۍ واکي تر لاسه کړي. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانیانو ستره امپراتورۍ د شهرآده تر منځ په سیمه ییزو واکمنیو بدله شوه، خو د کوشانیانو واک او ځواک په بیلا بېلو دولتونو تر ۵۰ زېږدیز کال پورې دوام درلود. د څو واکمني ادارې تر ناتوانۍ وروسته سیمه ییزو واکمنانو او امرینو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د ساساني سلسلې پوځي دباو او فشار له یوې خوا او له بلې خوا په هېواد کې دننه د یوه غښتلي مرکزي ځواک نشترالي دا موقع برابره کړه، چې سیمه ییز امرین او وروسته بیا یفتلی امپراتورۍ واک ته ورسېږي.

د مهال په ترتيب د کوشانيانو مهم اميرانو ران

د هغې دورې ځانگړتياوې	د واکمنۍ مهال	د واکمنۍ مهال	د واکمنۍ مهال
د کوشانيانو د اميرانو د بنسټ اېښودونکي چې ۴۰ کاله دروغني اريانا او باختر تر ولکې لاندې سيمو باندې واکمن و .	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زېږديز	کجو لاکد فسييس	۱
دغه کوشاني اميرانو د لومړي ځل لپاره د ريلک د ډيرلک پر بنسټ وپېژندل شو. د ريلک ډيرليک په ۱۲۷۲ لمريز کال کې د بېلان او سمنگان په سيمو کې وموندل شو.	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږديز	ويما ککو	۲
د کوشانيانو لومړنی اميرانو و چې د هيواد يو لې يې د گنگا تر سينده پورې و رسولې او د روم اميرانو تر اچان دربار ته يې يو سفير و استاوه.	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زېږديز پورې	ويما کد فسييس	۳
د کوشانيانو د سلسلې ستر اميرانو ر شمېرل شوی چې دده د اميرانو د پراختيا په ختيځ او سوېل کې د هند تر گنگا او پارس پورې په لويديځ کې د پارتيانو اميرانو د پورې او په شمال کې کاشغر او يارکند پورې رسېده.	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زېږديز پورې	کنشکا	۴
د کوشانيانو وروستی اميرانو چې ددغې سترې اميرانو د پرتولو سيمو يې واکمني درلوده تر داسو ديوا وروسته سيمه ييز و امرينو مرکزي واکمني د خطر سره مخامخ کړه او سيمه ييز حکومتو نه لاهم غښتلې شول.	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زېږديز پورې	واسو ديوا (د اسسکا)	۵

په ټولگي کې فعاليت:

زده کړونکي دې پر دوه ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د ريلک د ډيرليک په اړه او دويمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو اميرانو په اړه خپلو ټولگيو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

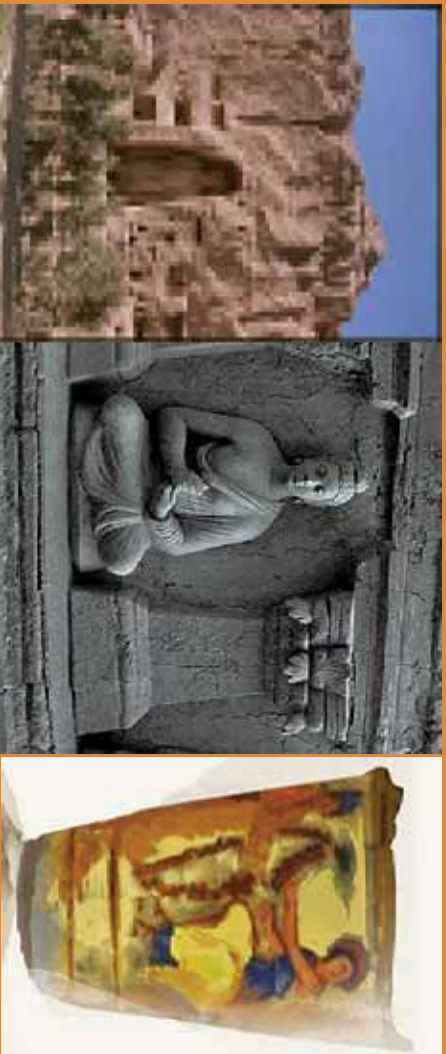
- د کوشانيانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د..... ډيرليک څخه لاس ته راغلي دي.
- د کوشانيانو لومړنی اميرانو د..... په نوم يادېده.
- د کوشانيانو د ستر اميرانو په اړه په څه پوښتنو کې وېي ليکي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کړونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په څېړونو کې پيدا کړي او بيا دې خپل ټولگي ته وړاندې کړي.

ایا د کوشانیانو د مهمو سیاسي او فرهنگي مرکزونو په اړه معلومات

بامیان

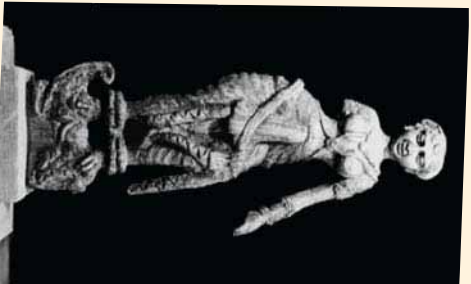
هلمه

بگرام

لکه څنگه مو چې په تېر لوست کې و لوستل کوشانیانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر و لاکې لاندې سیمې له دو و سیاسي مرکزونو پېښور او بگرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بگرام، د کوشانیانو د امپراتورۍ د سیاسي مرکز په توګه او ورسې همدې د کوشانیانو د فرهنگي مرکز او بیا بامیان د یو دایانو د عقیدتي سیمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: بگرام د کوشانیانو د امپراتورۍ مرکز
 او سنی بگرام چې د څلوېښت میلو په و اټن د کابل د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د کوشانیانو د امپراتورۍ اوړنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د یوڅي مرکز په توګه له میلاد څخه وړاندې په دریمه پیړۍ کې د سکندر له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بگرام ته د قفقاز سکندریه ویل کېدو. د بگرام په کیندنو کې د ودانیو د پاتې شونو نرسیره په زرګونو تاریخي انټیک اثار او شیان وموندل شول. د ودانیو د پاتې شونو څخه دا څرګندېږي چې د بگرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سیمه ییزې ځانګړتیاوې لري د یوناني ودانیو دفاعي ځانګړتیاوې هم په کې لیدل کېږي. د سیمه ییز ښار د جوړولو لپاره هغه یوناني اصول په نظر کې نیول شوي و و، چې د دوو سیندونو د یو ځای کېدلو موقعیت به یې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د یونانیانو د عمراني چارو له ځانګړتیاوو څخه و. سرزېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ میلادي کال تر کیندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انټیک تاریخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوي چټي صندوقچې، مسي او برنزې وړې مجسمې،

یونانی او رومي لوبني د هندي عاج څخه جوړې شوې توتې گچې توتې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظریف او د کوشانیانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود. موندل شوي آثار او شیان په بنکاره دول دوه مطلبونه څرگندوي. لومړی دا چې د کوشانیانو د سوم اگری اړیکې له نورو هیوادونو او لرې سیمو سره تامین شوي وي. د سوداگری کاروانونه د روم څخه چین ته د وړپشمو له لارې رسېدل او ددغې نړیوالې لارې عمده برخه د کوشانیانو له امپراتورۍ څخه تېرېده. دویم دا چې بگرام د سیاسي مرکز په توگه د هغه مهال یو له هغو سترو نړیوالو مرکزونو څخه و چې د کاروانونو په تگ او راټگ او د سیاسي حاکمیت په تامین کې یې ډېر مهم رول لوبولی دی.

عاجي مسجده، چې د بگرام څخه تر لاسه شوې ده

د بگرام له گچو جوړ شوی د زینوس مهال

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د بگرام پر دفاعي سیستم باندې خبرې وکړي او دویمه ډله دې د بگرام د ښار پر تاریخچې خبرې وکړي.

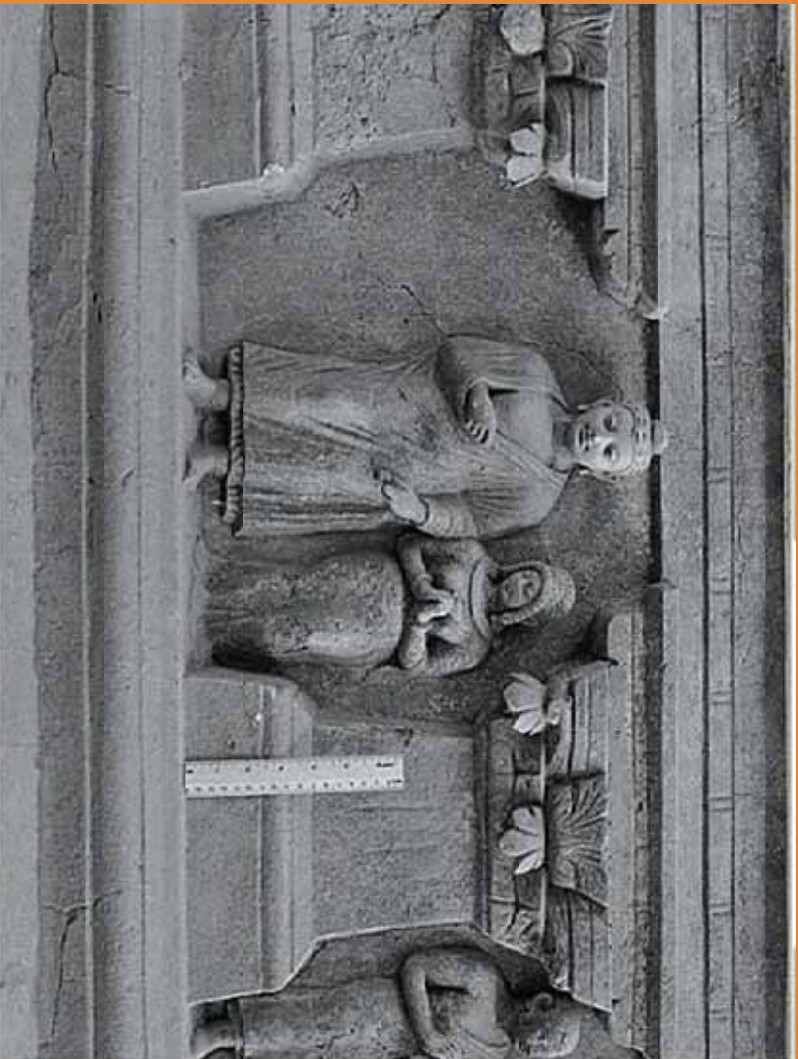
پوښتني:

۱. په میلادي کال کې په بگرام کې کیندنې پیل شوې.
۲. د بگرام د ودانۍ پلان د سیستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.
۳. د کوشانیانو پر مهال د سوداگری د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ وښايي لیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغوني سوداگری د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتني وکړي.

د بودايي معبد يو انځور په هده کې

تاريخي هده د جلال اباد د ښار په سوېل لويديځه برخه کې کابل د (۱۰۰) کيلو مترو په واټن پرتې ده. دغه لرغونې ځای د افغانستان په تاريخ کې د مهمو فرهنگي مرکزونو په توگه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانۍ سيمه په تاريخي متنونو کې د سيلايانو او زيارت کوونکو له خوا په وار وار ياده شوې ده. فاهيان چيني زيارت کوونکي هده د هيلو په نوم ياده کړې ده. هيوونسنگ هم له هدي څخه د يو فرهنگي مرکز په توگه يادونه کړې ده.

دکيندنو په لړ کې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازيتوب کوي. داغېزي د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانيو چې د هغه مهال د خلکو دگټې اخيستي وړ وي، موندل شوي او څرگندي شوي دي.

هدده په لرغونو وختونو کې د نوبتونو د راوړلو نامتو ټاټوبي و. د هډې د خلکو په ملاتړ د بودايي مذهب نوي طريقه د هينايانا په نوم چې د لويې عودايي معنا لري، درد و موند. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودايي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انگليسي لرغونپوه سرچان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شويو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په ټوليزه توگه آريايي رکو شاني او اسکاټي) ډول درلود.

دغه ډول فعاليتونو د افغانستان په لرغوني تاريخ کې هده د فرهنگي مرکز په توگه معرفي کړي ده. هډه د گندهارا د ښوونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. د گندهارا هنري سبک د منځني اسيا او د لرغوني هند په ټولو سيمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودايي مجسمو جوړولو ته پام اوږي. د گندهارا ښوونځي له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوي ده، د مجسمو جوړښتي موازني په ساتلو کې يې له يوناني سبک څخه کار اخيستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هويت يې له هندي بودايي دين څخه اخيستی و.

په هډه کې د هنر او ودانيو بېلابېل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانگړی ارزښت لري. د هډې په سيمه کې د گچو څخه جوړې شوي څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شويو هيکلونو سره ښکاره توپير لري.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر ډزو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوبت په اړه، دويمه ډله دې د گندهارا د ښوونځي او دريمه ډله دې د هډې د هنري ځانگړتياوو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړايي.

پوښتنې:

۱. د هډې لرغوني سيمه ولې د فرهنگي مرکز په نوم ياده شوېده؟ شرح يې کړئ.
۲. د گندهارا ښوونځي له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوي ده؟
۳. هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم يادېده؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ننگرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولگي کې بيان کړي.

باميان د بودايي عقيدې مرکز

د باميانو په سمخو کې د رنگه انځور گری، يو انځور

باميان د هېواد له مهمو فرهنگي او تاريخي سيمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاريخي آثارو په درلودلو سره په ۲۰۰۳ کال کې د نړۍ د فرهنگي ميراث په اداره کې ثبت شوی دی. باميان اوږد تاريخ لري چې د هغه رېښې له ميلاد نه دمخه او لومړنيو ميلادي پېړيو ته رسېږي. په باميانو کې د لرغونو هانو څېړنې دا ښيي چې انسانانو له ډېرو پخوانيو زمانو راهيسې له دغې تاريخي سيمې څخه گټه اخيستي ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د چيني مسافرانو ليکنې په دې اړه زيات معلومات د تاريخ ليکونکو په واک کې ورکړي دي. د دې زيارت کونکو څخه يو هم هيوټنسنګ و چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې يې باميان ليدلی او د باميانو په اړه يې ډېر گټور مطالبونه ليکلي دي. د چيني زيارت کونکي په يادښتونو کې راغلي چې ((د باميان ښار د بودايي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس گونو بودايي مدرسي شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاو و تنو ته رسېږي. زيارت کونکي له ډېرو لېرو ځايونو او بيلا بېلو هيوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))

په باميانو کې د بودايي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بيلا بېلو اندازو (لويې او

وړي) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د صلصال په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جگوالې د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جگوالې پنځه دېرش مترو ته رسېږي د شماليه په نوم ياده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د يو کيلو متر په واټن د صلصال څخه لري جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نوري مجسمې هم جوړې شوي، چې پاتې شوني يې د دوو سترو مجسمو د سمخو په شاوخوا کې شتون لري.

د باميانو په سمخو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړنکې او ښکلې نقاشي هم انځور شوي چې تاريخي او هنري ارزښت يې ډېر دی. په دغو نقاشيو کې د نورو رنگونو تر څنګ د روغني رنگونو څخه هم کار اخيستل شوی دی. دغه نقش او نگار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځورګرۍ شمېرل شوي، چې په هغه کې روغني رنگ کارول شوي دي. د باميانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د وورښمو د لارې سوېلي څانګه هم له باميانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له هند څخه بلخ او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زيارت کوونکي او هغه زده کونکي هم ملګري و و چې د مذهبي مراسمو تر سره کولو لپاره او يا د بودايي دين د اصولو د زده کولو لپاره باميانو ته راتلل.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د باميانو د مهمو تاريخي اثارو په اړه او دويمه ډله دې د هيو نټسنگ د ليکنو په اړه په ټولګي کې توضيحات ورکړي.

پوښتنې:

۱. هيو نټسنگ د باميانو په اړه څه ليکلي دي؟ وېي ليکئ.
۲. د باميانو د رنگه نقاشيو په اړه څه معلومات لرئ؟ وېي ليکئ.
۳. باميان د ادارې له خوا د نړيوالو کلتوري ميراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو ميندو او پلرونو څخه د باميانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې و وايي.

۱. د يادونې وړ ده چې د دغو بې سارو مجسمو وړانديز د پروډيو په لاسون په ۲۰۰۱ ميلادي کال ترسره شوي چې دا ناوره صمل د ټولو هېوادوالو او د نړۍ د فرهنگي ټولنو له لورې وځنډل شو.

ايا تاسو يفتليان پيژنئ؟

د يفتلي پاچاهانو سکي چي په افغانستان کي موندل شوي دي

د سوري مجسمه د کابل د خير خانې مېني له کشفياتو څخه

مخکي له دې چي **يفتليان** د يو غښتلي دولت په توگه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېديځ کي د **ساساني** امپراتوري بنسټ ايښودل شوی و. **د واسوډيو** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کي د **کوشانيانو** امپراتوري د سيمه ييزو واکمنيو او گروډيو سره مخامخ وه، په دغه موقع کي ساسانيانو د کوشاني امپراتوري څښتې سيمې د وقفه يي جگړو په ترڅ کي ونيولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټينگښت په پايله کي شاتگ ته اړ شول. د ساسانيانو ډير له پسي پرېدو نو له امله په افغانستان کي يفتليانو ته دا موقع برابر شوه، چي د هندو کش په شمالي سيمو کي خپل واک ټينگ کړي.

يفتليان په تاريخي متنونو کي د **هفتاليان** - **يفتليان** او **خونيت** او **عربانو** بيا د **هياطله** په نوم ياد کړي دي. د پرکيسو ولس په نوم **پنيرانسي** تاريخ ليکونکي چي د يفتليانو پر مهال يي ژوند کاوه. د هغوی په اړه ليکي: **هفتاليانو د ژبر نژاد سردانو پير درلود هغوی سپين پوستکي او په عين وخت کي مهربانې خلک وو.**

د يفتليانو لومړنی ټولواک د **ايفتاليتو** په نوم پېژندل شوی، چي په ۲۵ ۴ ميلادي کال يي په اوسني **تخارکي** د ټولواکي، خول پر سر کښېدو. دنوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغد** پايه پوري رسېدل. تر ده وروسته ده زوی **اخشوور** واک ته ورسېد. نوموړی د هرات ښار تر خپلې واکي لاندې راوست. د ساسانيانو سره په يوې جگړې کي بندي شو، خو **فيروز شاه ساساني** نوموړی د دې لپاره چي فرمانبرداره پاتې شي وپخښه د

فیروز شاه دغه کار نتیجه و رنکره، او اخشنو رخلو رخلی نور هم دخپل هېواد دفاع لپاره د فیروز شاه سوره و جنگید، چې دا ټولې جگړې د یفتلیانو په گټه وې.

اخشنو په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ د پراختیا لپاره کوښښ وکړ. د هندوکش سولې پرې لکه کابل، غزني او هلمند یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه ډېر یفتلی قبایل د هندوکش په سولې پر مخ کې میشت شول. دغو قبیلو وروسته د زابل شاهانو په نوم د افغانستان په لرغونې تاریخ کې ستر رول ولوباوه. د ټورامانا او مهراکولا نومونه د یفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم گڼل شوي تر امانا د یفتلی امپراتورۍ سیمې تر شمالي هند پورې ورسولې نو مورې په هند کې د نورو سیمو د نیولو له پاره خپل لښکر په سیالکوټ کې چمتو کړ او د سکاندا او گوپتا سیمې یې ونیولې. د گواپار ډیر لیک کې یې د هغه نوم (تورامانا مهاراجاه زابلی پاچا) لیکلی دی. تر ټورامانا وروسته د هغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نو مورې هم د امپراتورۍ د پراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې یې تر خپلې ادارې لاندې راوستې. د گوپتا پلې شورتې یې په مرکزي هند کې له منځه یووړل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې د گوپتا پلې شورتې یو ځل بیا سره یوځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې یې د یفتلیانو واکمني په مرکزي هند کې د خطر سره مخامخ کړه.

یفتلیان د یو ډایي پر خلاف و. یو شمېر یو ډایي عبادت ځایونه یې وړان کړل. هغوی په ریښه عقیده درلوده او د لمر ټمانځنه به یې کوله. دغه مطلب د یفتلیانو د دوران په ډیر لیک کې څرگند دی. په یفتلی مسکو کاتو کې د جگړې ونې او لوړې بوزې لرونکې او افغاني بڼې څېرې کیندل شوي دي، غوړې والې، بڼې درلودې او جامې یې د ننني کورچیانو په شان وې. د هغو په مسکو کاتو کې د زور او سوز زمیندار (له عبادت ځایونو څخه یادونه شوي، چې د لمر لمانځنې په معنا و. هغوی د اورتونو انځور وړ په مسکو کاتو کې هم منعکس کړي دي. د لمر ډبر النوح مجسمه (سوریا مجسمه) چې د خیر ځای مېني له کوله پیل شوه، د هغه مهال د عقیدې ډېره بېلگه ده.

لنډه دا چې د کوشانیانو او یفتلیانو پلې شوني لکه زابل شاهان، کابل شاهان، د نامیان شیران، سوریان او داسې نور د عربانو د لښکر و ترانگ پورې د افغانستان پر پېلا بېلو سیمو واکمني درلوده. په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپریدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې په کله عربان د افغانستان پر پېلا بېلو سیمو واکمن و او کله به ځایي امیران واکمن و چې دوی پیرۍ وخت یې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې دخپلواکو اسلامي حکومتونو د رامنځته کېدلو موقع برابر شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کونکي دې پر دوو ډلو و ویشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې د یفتلیانو د مذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ ویي لیکئ.
۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.
۳. د یفتلیانو د مذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

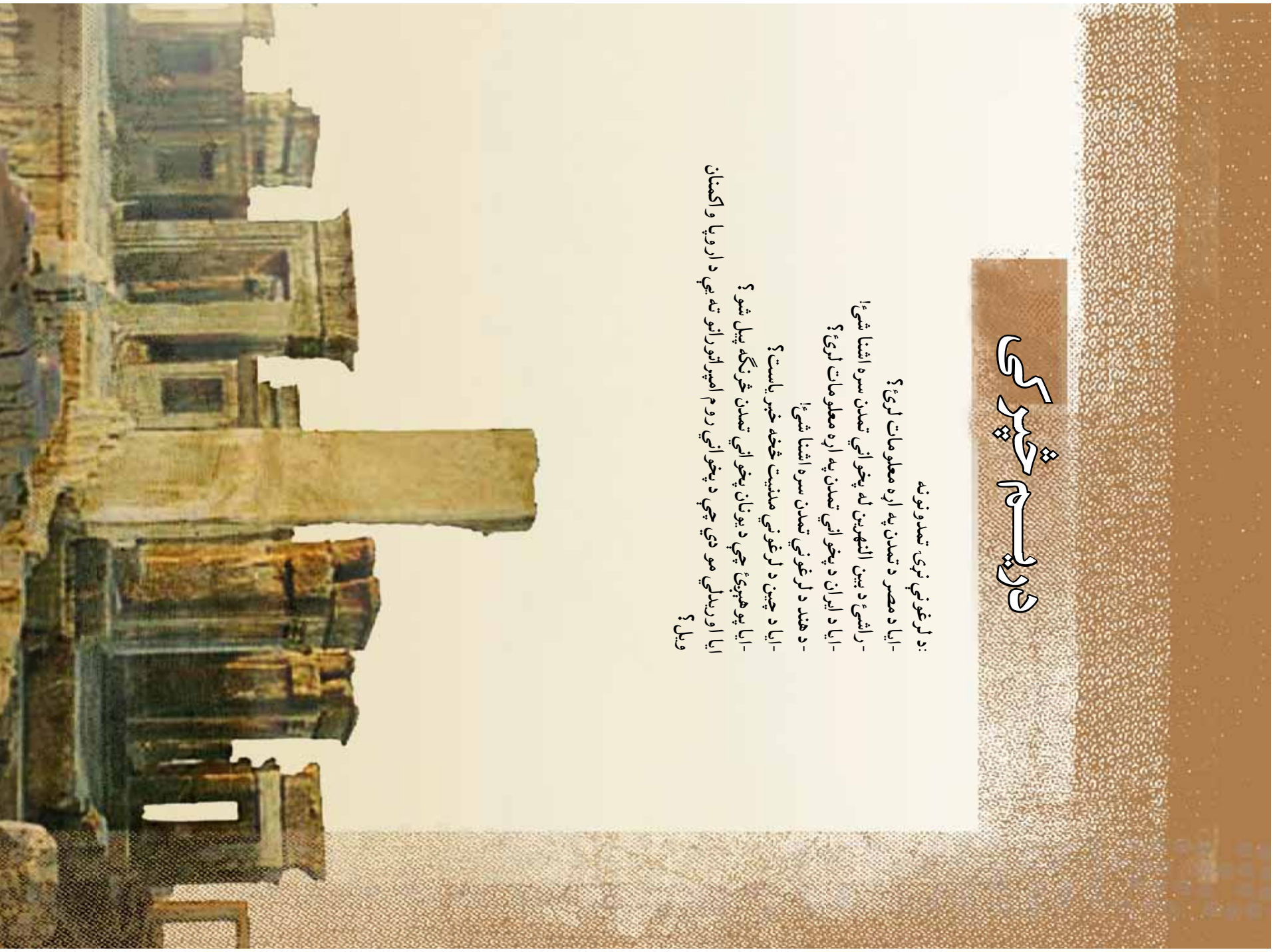
له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کونکي دې د شاوخوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات یې په ټولګي کې بیان کړي.

دردم چپر کی

د لرغوني نړۍ تمدونونه

- ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لری؟
- رایشی د بین النهرین له پخواني تمدن سره اشنا شی!
- ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لری؟
- د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شی!
- ایا د چین د لرغوني مدنیت څخه خبر یاست؟
- ایا پوهیږئ چې د یونان پخواني تمدن څرنگه پیل شو؟
- ایا اوریډلي مودی چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان وبل؟

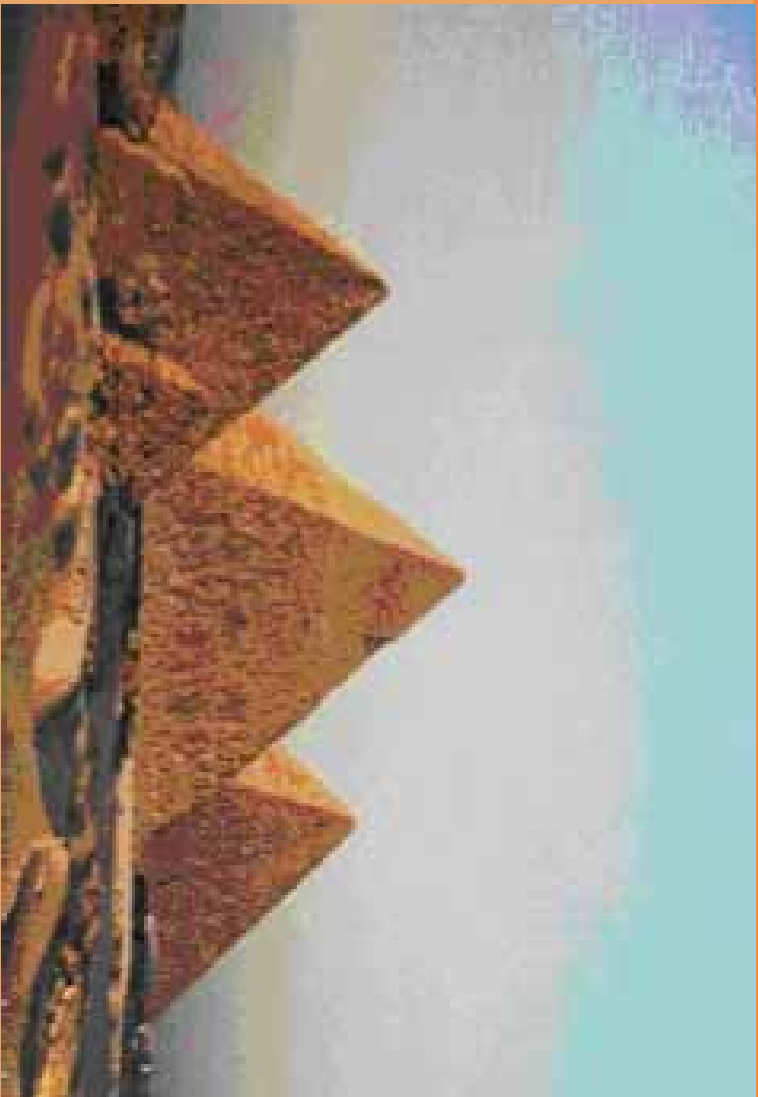

د درېيم څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بېن النهرين د تمدن ځانگړني زده کوي، د ايران لرغوني تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چين د پخواني لرغوني مدنيت سره اشناني پيدا کوي، د يونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پيدا کوي.

آيا د مصر د تمدن په اړه معلومات لري؟

د مصر اهرام

د مصر هېواد په افريقا کې پروت دی، تاريخ ليکونکي باور لري چې د نيل سيند په مصر کې د لومړني بشري مدنيت د پيدايښت مهم عامل و. په پخواني زمانه کې مصري وگړي په لومړي ځل و توانېدل چې انځوريز ليک منځ ته راوړي، په دې ليک کې هره نښه يو بيان ته ځانگړې شوې وه. يونانيانو دا ليک د هيروغلېف په نوم ياد کړ چې معنایې سپېڅلې حکاکي ده. دا ليکونه يې پر ډبرو، لرگيو، پوټکو او اوډل شويو توکرانو ليکل، خو د پايبروس کاغذونه د دې ډول ليکنو لپاره زيات کارول شوي دي.

د مصري وادانيو هنر د لرغونې نړۍ له عجايبو څخه شمېرل کېږي چې مصري اهرامو نه يې بڼې بېلگې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د کيوپس په نوم ياديږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخواني مصر کې ډېر تاريخي بحثونه د فرعونانو په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته فرعون يا لوی کهول ويلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنيو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

په پخواني مصر کې د لرغوني کورنۍ نه بيا د فرعونيانو تر دريم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصریانو د خپلو گاونډيانو سره سوداگريزو اړيکو ته پراختيا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصر کې د افغانستان د لاجوردې ډبرو شتون و ، چې درې زره کاله پخوا تر ميلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د پسماتیک په نوم يادېده چې دهخامنشيانو په وسيله تر ميلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. دهخامنشيانو واکمني د يونانيانو په وسيله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او مصري يونانيان د روميانو په وسيله شاته ورسول شول. او روميان د مسلمانانو له خوا په اوومه ميلادي پېړۍ کې له ملي سره مخامخ شول.

مصری فرعون (توتنخامون)

شپږه	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر ميلاد
۲	د فرعونيانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا تر ميلاد
۳	د فرعونيانو د لومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پلۍ	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر ميلاد
۴	د فرعونيانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر ميلاد
۵	د فرعونيانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر ميلاد
۶	د فرعونيانو درېم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر ميلاد

په ټولگي کې فعاليت:

زده کونکي دې په دوو ډلو وېشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوريز ليک په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي. او دوهم گروپ دې د مصریانو د ودانيو د پرمختگ په اړه معلومات ټولگي ته وړاندې کړي.

پوښتني:

- د مصري انځوريز ليک په اړه څه پوهېږئ؟ وي ليکئ!
- د مصریانو د معمارۍ په اړه خپل معلومات وليکئ!
- د مصریانو د سوداگريزو اړيکو په اړه څه پوهېږي؟ وي ليکئ!

د ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کونکي دې په خپل کلي کور کې د مصریانو په اړه کيسې ويوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولگيو الوته و اوښي.

راشئ د بين النهرين له پخواني تمدن سره آشنا شئ

د مېخي ليک د بيلگې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافيايي حوزه چې د دوو سيندو نو (د جلي او فرات) تر منځ پرته ده، د بين النهرين په نوم ياديږي. تاريخ ليکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخواني مدنيت په بين النهرين کې منځته راغلي دي. د دجلي او فرات سيندو نو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودي ډېرې ښې زمينې درلودې. يو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د نوح (ع) د مهال تويان په همدې بين النهرين کې پېښ شوی دی. د بين النهرين يو ډېر لرغوني ځای د رتل حسونا په نوم ياديږي. دا لرغوني سيمه پنځه زره کاله پخوا تر ميلاده يو لوی کلی و چې وگړو يې د غلو دانو کرلو سره اشنايي درلوده. هغوی د ډبرو الوې له امله سويلي بين النهرين ته کډوال شول، هلته يې د نوي تمدن زمينه برابره کړه چې د سووپا نو د تمدن په نوم ياديږي. د همدې تمدن وگړو د لومړي ځل لپاره يو ځانگړي ليک دود را منځته کړ چې د مېخي ليک په نوم ياديږي. په بين النهرين کې يو بل مهم تاريخي سياسي مرکز راشور و. په دې ځای کې څو اکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا لوهوري ساگون نومېده. نوموړي شاوخوا ۹۰۰۱ کاله پخوا تر ميلاده د اورنبار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر اوسه ميلادي پېړۍ پورې د بين النهرين په بيلا بېلو سيمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا اشور بناپال نو مېله چې زياتې سيمې يې

په خپله واکمني کې شاملې کړې. بنپال د اعلامیانو سره جگړه وکړه او په پای کې یې هغوی ته ماتې ورکړه. او د هغوی د واکمني سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستې. په بین النهرین کې بل تاریخي ښار بابل دی. د بابل واکمنانو د بین النهرین پر تړلو سیمو واکمني درلوده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنۍ دوران پر درو پړاوونو ویشلی دی.

د لومړي پړاو ډېر مهم امپراتور هامورابي نومیده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د هورابي قانون په نوم یادېږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند تړلو چارو ته پام شوی و. له مجازاتونو نیولې تر وندګرې او ګرځندويي چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه یې تر سوري لاندې راوستي و.

د بابلیانو دوهم پړاو د کاسیانو د قام واکمنۍ مهال دی. کاسیانو د هامورابي واکمني پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پرله پسې د بین النهرین پر سیمه واکمن و. د بین النهرین لوی ښار ونه او نوري سیمې یې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې.

د ایلام ښار اوسېدونکو له میلاده تر یو ولسمې پېړۍ وړاندې د یوه څو اکمن برید په ترڅ کې د کاسیانو واکمني پای ته ورسوله.

د بابل دریمه پړاو هغه مهال پیل شوه چې کلدانیان واک ته ورسېدل. پوځي افسر نبوپلا نصر لومړني کلداني واکمن و چې بابل یې شپږ پېړۍ وړاندې تر میلاده ونیو. ددې لړۍ وروستی پاچا د بخت نصر په نوم یاد شوی چې د بېهود په سیمې یې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته د کلدانیانو واکمني د هخامنشیانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشیانو وروسته د بین النهرین پر سیمو ساسانیان واکمن شول او ساسانیان بیا په اوومه میلادي پېړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په درو برخو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

- بین النهرین چېرته موقعیت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وي و ابع؟
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه د باندني فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

ايا د ايران د پخواني تمدن په اړه معلومات لري؟

د کوروش مقبره

لکه څنگه چې د کډوالۍ په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د اریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر یې د اریایانو په دننه کې او ځینو یې لوېدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه اریایان چې لوېدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، ورپسې ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د اریانا د تمدن د لړۍ پر دوام یې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه په لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، جبروفت او شهر سوخته د ایران نامتو لرغوني سیمې دي. د سیالک وگړو د خپلو گارنډیو سیمو لکه د افغانستان د مندیگک او سېدونکو او د هند د موهنجودارو او هریې د خالکو سره او هم یې په لوېدیځ کې د دجلې او فوات د سیندونو د شا او خوا او سېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لوېدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وگړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمينه رامنځته کړه. د هېروودت په وینا (دیاکو) نومي شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنۍ د کوروش په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راویرزیده. د مادانو د دولت ختمیدل په ایران کې د هخامنشیانو د واکمنۍ پیل و. لوی کوروش له میلاده څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (کمبوجه) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشيانو اته پاچاهان واکمني ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸- ۳۳۵ کال پخوا تر ميلاده د هخامنشيانو وروستنی پاچا درېيم د اردوش د مقدوني سکندر له يرغل په ترڅ کې ماتې وخوره. او ورسره يو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده. د سکندر له مړينې وروسته د سلوکيديانو لړۍ واک ته ورسېده، چې د روميانو له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته روميان د ايران پر يوې خوا او اسکانيان د ايران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وړاندې تر ميلاده د ساسانيانو له لوري له ماتې سره مخ شول.

ساسانيان په ايران کې تر اسلام وړاندې د امپراتور وروستنی لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ ايښودونکي بایکان ياد شوي دي. ساسانيانو زردشتي مذهب درلود. تر بایک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بایکان په درېيمه ميلادي پېړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سيمي په پراختيا کې ډېرې بریايي لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړی په خپلو منځونو او بيا د گاهنډيو هېوادونو سره په جگړو بوخت وو.

د ساسانيانو يو مشهور پاچا دويم شاپور په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اويا کاله يې واکمني وکړه دويم شاپور د ساسانيانو تر پيدايښت پخوا د پاچا په حيث منل شوی و. د ساسانيانو وروستنی پاچا درېيم بزدگرد و چې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ ميلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانيانو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې و وایي.

پوښتنې:

- ۱- د سيالک د لرغونې سيمې او د گاهنډيو سيمو سره يې د اړيکو په اړه څه پوښتې؟ ونې لیکئ.
- ۲- د هخامنشيانو د امپراتورۍ بنسټ ايښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات وليکئ.
- ۳- د ايرانيانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم يادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم

واخلي:

له ټولگي څخه د باندني فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفي (ص) د ليکونو په اړه چې د هغې زمانې پاچاهانو ته يې ليکلې و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولگي کې بيان کړي.

د هند د لرغوني تمدن سره اشناشي

دغه انځور د موهنجودار د ښار پلټي شوي نښي.

تاريخ ليکونکو د هند لرغوني تمدن د هويه او موهنجودار او څخه پيل کړی. دري زره کاله پخوا تر ميلاده د هند په شمال لوېديځ کې د يوه مدنيت بنسټ کېښودل شو چې په سيمه کې يې ساري ياد شوی دی. د هر يې وگړو د غنمو کرښه زده وه، فلزي وسايل يې جوړول. او د څارويو رمې او گلې يې روزلې.

د لرغوني هند بل ښار موهنجودار و، و. دغه ښار هم د سيند په څنډه اباد شوی و. ددغو وگړو پلټي شوي اثار په ډاگه کوي چې په سلگونو زره څلکو په دې ښار کې ژوند کاوه. يو پوړيز او دوو پوړيزو کوږونه يې جوړول.

د بهر و نو او کالونو سيستم يې دکورونه جوړولو کې په کار اچاوه خو د اوبو وبالي يې هغسي جوړې کړې وې چې صافي او پاکې او په لويه مرکز څخه راښکته کېدلې. استوگنځايونه، گدامونه او زيرمتون يې لرلې. د هند تېر شوی لرغونی تاريخ د ماهابهارا او رامايانا پر سرچينو ولاړ دی. دغه تاريخي اسناد ډير زيات د هغو سيمو نه بحث کوي چې د هماليا او گنگا د سيند په سيمو پورې اړه لري. ددې سرچينو په بحثونو کې قبيلوي ژوند، ټولنيز نظام او دغلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. ددې اسنادو څخه په ډاگه کېږي چې د هند تېر لرغوني تاريخ له دغو سيمو راپيلېږي.

اريايان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک و. د دې دورې ډېر زيات معلومات و. دې سرو د نو په منابعو کې شته. د هند ځمکې ته د اريايانو راتل يو زړو پينځه سوه کاله پخوا تر ميلاده گڼل کېږي. هغوی په سر کې څاروي ساتل، وروسته له کرني او ځمکه والي سره اشنا شول. د اريايانو په خوا کې نورو وگړو چې دراوډيان نومېدل هم ژوند کاوه. هغوی د هند ډېر بيوزله خلک و. د اريايانو له راتگ څخه مخکې هندي ټولني په ټوليزه توگه څلور ټولنيزې طبقې درلودې. چې د کشتي په، بوهمن، ويسپه او شودرا په نامه يادېږي.

د هندي ټولني د بودايي قانون بنسټ له ميلاده شپږ پېړۍ دمخه د گوټاما (بودا) په واسطه د هند په شمال کې کيښودل شو. هغه خلکو ته د عبادت، ټولنيزو قريايو او اخلاقي او اقتصادي مسايلو په اړه لارښوونه کوله. د موريايي څو اکمن دولت له تاسيس نه وروسته د بودايي دين د پرمختگ لپاره زياته زمينه برابره شوه.

د موريايي امپراتورۍ بنسټ ايښودونکي چندرا گوپتا له ميلاده ۳۲۲ کاله وړاندې د ناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د گوپتايانو نوم ميايي امپراتور د اشوکا په نوم يادېده چې د بودايي دين پيرو و. ده د بودايي دين په پراختيا کې ډېر زيار وبست.

د گوپتايانو امپراتورۍ په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې د کوشانيانو تر يرغلو نو لاندي راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه د گوپتايانو سيمه ييزو واکمنيو خپل حاکميت ته په بېلا بېلو سيمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ ميلادي کال کې هندي قومونو له شمال لور پدېخ نه يرغل راوړ او د گوپتايانو ټول سيمه ييز حکومتونه يې راوېرول او بله لورۍ د (هارشا) په نوم واکمني ته ورسېده. په هند کې شا وخوا تر ۶۰۰ ميلادي کال پورې درې دو لټونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه يو هم راجپوتان و چې د هند په شمال کې يې واک چلېده. هند دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې يرغلو نو لاندي راغی. د هغوی يرغلو نو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسيمې ميلادي پېړۍ کې د غزنويانو او غوريانو تر مشرتابه لاندي خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخواني لرغوني مدنيت په اړه او دوهمه ډله دې د موريايانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغوني سيمې د هند د لومړنيو مدنيتونو استازيتوب کوي، معرفي يې کړئ؟
۲. په لرغوني هند کې څو ټولنيزې طبقې موجودې وې؟ نو موږ يې واخلئ.
۳. د گوپتايانو مشهور امپراتور چې بودايي دين ته يې عقیده لرله څه نومېده؟ په لنډو ډول په موضوع ياندي

زبا و اچوئ

د ټولگي نه د باندني فعاليت:

زده کوونکي د هند او د هند د تاريخ په اړه د شاوخوا پوځيانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راتول شوي معلومات دې په لنډه توگه خپلو ټولگيمو ته وړاندې کړي.

آيا د چين د لرغوني مدنيت نه خبر ياست ؟

تر تاريخ وړاندي دورې د چيني محسوس انځور

د شلمې پېړۍ تر پيله پورې د چين د پخوانيو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پيل شوي. د چين وگړو باور درلود چې که څوک په تاريخي او لرغونو سيمو کې د سپرنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله يې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه يې د څېړنو او سپرنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پېړۍ په سر کې په چين کې د ځينو لرغونو سيمو سروې پيل شوه چې په پايله کې د تاريخي او له تاريخه وړاندي دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د جاوګوتيان په سمخو کې د چيني انسانانو نمونې په لاس راغلې دي. دغه لرغونې سيمي د پکن ښار ته څېرمه پرته دي. د لرغون پوهانو په باور چيني انسانانو شاوخوا پنځه ويشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سيمو کې ژوند کاوه.

د چين په نورو لرغونو سيمو کې د يانګ شاي په نامه د انساني کلتور بېلگې کشف شوي چې د هغه تاريخ له ميلاده څلور زره کاله پخوا ته رسېږي.

د چين د خلکو لومړنۍ امپراتوري د شانگانو په نامه ياده شوې چې دې لړۍ له ميلاده او لس پېړۍ

وړاندي بيا تر لسيمې پېړۍ پورې د چين پر لوى هيواد واکمني درلوده. په چين کې د ستورو د پېژندگلۍ لومړنۍ نښې د شانگانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې بې د شپو او ورځو، د مياشتو د وېش سيسټم هم کارولې دى.

د چين د تاريخ يوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د چوکورنۍ وه. له دولسمې پېړۍ څخه وروسته د شانگانو دولت مخ په رنگېدو شو. او د چوکورنۍ د پيداېښت زمينه برابره شوه. د چوقبيلې مشر د (اواواگ) په نوم تر ميلاد وړاندي لسيمې پېړۍ کې د شانگانو دولت ته ماتې ورکړه. د چوکورنۍ د امپراتورۍ په پراختيا کې ډېر زيار وويست. د خپلې شاوخوا سيمه ييزو حکومتونو ډېرې سيمې يې ونيولې تر اومې پېړۍ پخوا تر ميلاده د هغوى واکمنۍ دوام درلود. د چوکورنۍ په وروستۍ دوران کې د هغوى تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر يو زيات سيمه ييز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنگېدل. په دې ترتيب د چوکورنۍ اولادونو د ميلاد دمخه تر دوهيمې پېړۍ پورې د چين په بېلابېلو سيمو کې واکمني درلوده. د چوکورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د تسه اين کورنۍ ته د واکمنۍ زمينه برابره شوه. هغوى د ميلاده وړاندي د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زياتو سيمو واکمني ترلاسه کړه.

د (هوان يي) په نامه ددې لړۍ لومړنۍ پاچا واک ترلاسه کړ. او نوى قوانين يې خپاره کړل. هغه چين په شپږو ډېرش ولايتونو وېشه. پخواني القاب يې له منځه يوړل. چينې ټولنه يې پر دوو برخو و وېشله چې د خواصو او عوامو د طبقو په نامه يادېږي. د پخوانيو او وروستيو هانانو کورنۍ د تسه اين پر پاڼې شوي امپراتورۍ تر ۲۲۰ ميلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چين په تاريخ کې د منځنيو پېړيو د دورې پيل پرېژندل شوى دى.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي، دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په چين کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چين د پخواني تاريخ د درې مهمو کورنيو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چين کې لرغونې څېړنې وروسته پيل شوي؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲. د چين تر ټولو پخوانيو انسانانو چيرې ژوند کاوه؟

۳. د چين په پخواني تاريخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توگه معرفي کړئ.

د ټولگي حخه دباندي فعاليت:

زده کوونکي دې د چين او چيني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولگي کې وړايي.

آيا پوهبري چي پخواني يوناني تمدن څنگه پيل شو؟

د لرغوني يونان يوه آبه

يوناني تاريخ ليکونکي توسيديدس چي څلور پېړۍ پخوا تر ميلاده يې ژوند کاوه باور درلود چي د پخوانيو کليو او ښارونو پالي شوني د هغو محکنيو قومونو چي پخوا يې ژوند کاوه، د کارونو زېږنده دي، چي د ځلاکو ډبري فولکلورکي کيسې داستانونه او بحثونه په هغو پوري اړه لري. په نولسمې پېړۍ کي څېړني او تحقيقات د پخوانيو يوناني ځلاکو او د مديتراني د څنډو د وگړو په اړه داستانونو او څېړنو له مخي پيل شوي دي.

د (هيسني) دوران د يوناني تمدن او پخواني کلت خلاصه تاريخ دی. دغه تمدن پخوا تر ميلاده په شپاړسمې پېړۍ کي پيل شو او تر لسمې پېړۍ پوري يې دوام درلود. دغه تمدن د اخه يې تېر پوري اړه درلوده چي د (پلينيوس) وگړو سره ونيتمل او ډبري سيمي يې ونيولي. هغوی بزرگان وو. غنم، اورشي او جوار يې کرل او د برونزو د وسايلو نه يې گټه اخيستله. د ښارونو د دفاع لپاره به يې جگ ديوالونه جوړول. دا دوران له ميلاده دمخه په لسمې پېړۍ کي د (دوريانو) د يرغل په پايله کي پای ته ورسېد.

دوربان لس پېړۍ پخوا تر ميلاده پر لرغوني يونان هم واکمن شول. ځينې مورخين دغه دوره د اوسپني د دورې پيل هم بولي. سره له دې چې دوربانو د کلتور پرمختگ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کيسې چې د (الباد او اديسه) په نوم يادېږي په همدې دوره کې منځته راغلې دي. روند يوناني شاعر (هوميروس) دا حماسي داستانونه تنظيم کړې و. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پېړۍ پخوا تر ميلاده زياتې پېښې بيان کړې دي. د دوربانو د واکمنۍ سره چرخت په يونان کې د اسپارتانو د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني يونان د تمدن يوه ښکاره ځانگړتيا د ډېرو خداي گوتو شتون و. چې د يوناني کيسو له لارې يې شهرت موندلی و.

په يونان کې د پراختيا غوښتنې خوځښتونه له ميلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پېړۍ سره مصادف و. د هلني مهاجرينو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پېړۍ په او له نيمايي کې د تورې سمندرگي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د پارسيانو او يونانيانو ترمنځ يو په بل پسې جگړې وښتې. دغو جگړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې مقدوني سکندر له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر ميلاده) پر هخامنشيانو بری و مونده او لويه امپراتوري يې منځته راوړه. وروسته له سکندر يوناني امپراتوري، تجزيه شوه.

د يوناني امپراتوري د تجزيې پر مهال د رومي امپراتوري غوړېدو او پراختيا ته زمينه برابره شوه چې تفصيل به يې د روم مدنيت تر سرليک لاندې و لولو.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د توسيديدس د نظرياتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بيان کړي.

پوښتنې:

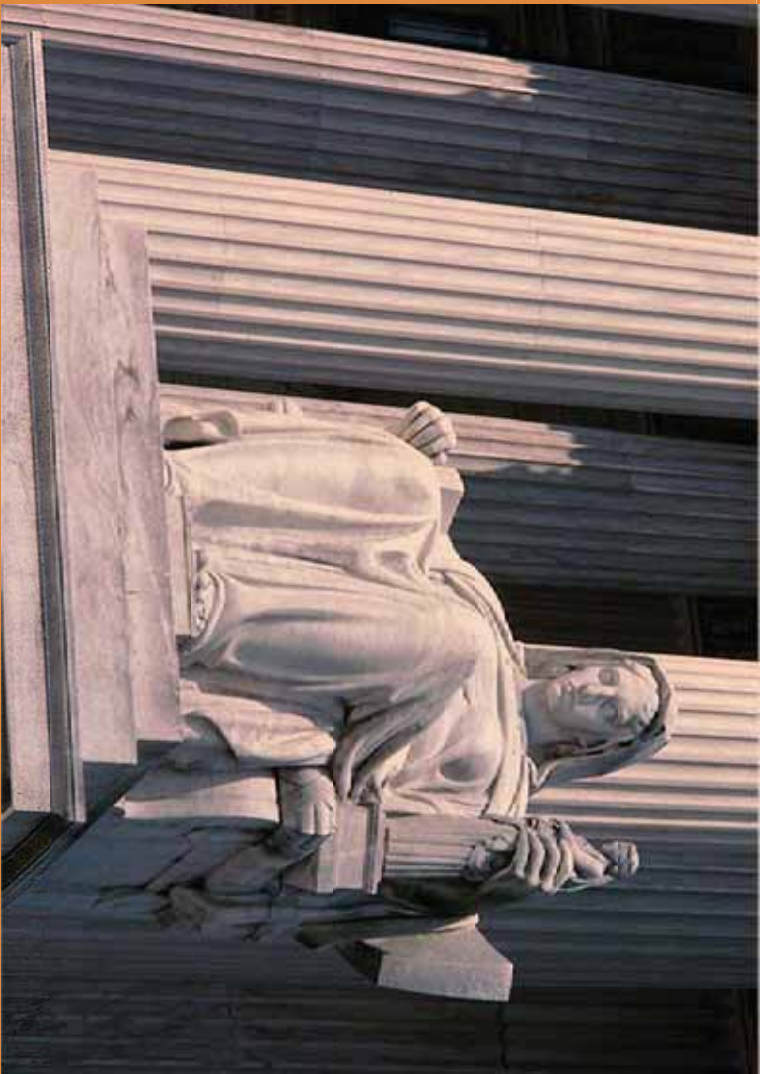
- ۱- توسيديدس څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۲- ميسيټيانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۳- د دوربانو په اړه څه معلومات لرئ؟ وبې ليکئ.

د ټولگي نه د باندې فعاليت:

هر يو زده کوونکي دې د سکندر د امپراتوري نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولگي کې دې نورو ته وښايي.

آيا اوربدي مودي چي د پخواني روم امپراتورانو ته يې د اروپا حاکمرو آيان وبل ؟

د لوتوني روم يوه مجسمه

په تېر درس کې مو و لوستل چې د يوناني امپراتورۍ تر پېرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختيا لپاره زمينه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر ميلاده د روم د شا او خوا يو شمېر مېشت قومونه سره يو شول چې د لاتينيانو په نوم يې شهرت وموند. دغو وگړو په وروستيو کې د اتروسکايانو سره يو ځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له ميلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر ميلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانگې يې درلودې:

- ۱- مشرانو مجلس.
- ۲- ستوري يا سل کسيزه شورا.
- ۳- قبائلي جرگه.

روميانو تر ميلاد ۱۴۹ کاله پخوا يو ځل بيا د يونان پر مرکزي سيمو يرغل وکړ او د يونان مقدونيې پلار يې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختيا لپاره له ميلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د يونان له کرينو تېر شول او اوسنۍ ترکيه يې ونیوله. روميانو د لوېديځ پر لور هم پرمختگ درلود. په هماغه کال يې هسپانيا هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د ځواک لوړو پوړيو ته ورسېدل.

نژدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سياسي او ټولنيز وضعيت کې ډېرې پېښې وشوې، بېلابېل امپراتوران يو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د تر ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

د هغې دورې جاګړتياوې	د واکمنۍ کلونه	
ځنګي ډيګنټور او امپراتور و، چې يو شمېر پاتريستانان يې و وژل.	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر ميلاده	سناټور سولا
د خبر و اټرو په پايله کې هغې درې کسيزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (ټروم ويراټ) په نوم يادېده په دې موده کې سزايو ه مشهوره نجلۍ دکلوپاټرا په نامه د مصر پر تخت کېښودله.	له ۹۴ نه تر ۶۰ پخوا تر ميلاده	درې کسيزه حکومت (سزاي، پيټي او ټراسوس)
دغو درې واړو د سزايو تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتريستانو په وسيله واک په لاس کې ونيو.	له ۴۳ پخوا تر ميلاده تر ۲۷ پخوا تر ميلاده	دوهم درې کسيزه حکومت (مارک، انټوان او اکتايوس)
د روم څو ګڼ امپراتور شمېرل کېده، هغه په زمانه کې د ايتاليا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته و.و. چې د روم د امپراتورۍ په پراختيا کې يې لوی لاس درلود.	له ۲۷ پخوا تر ميلاده تر ۱۴ ميلادي کاله پورې	مقدس امپراتور يا اګناټيوس
د روم امپراتوران په دې موده کې د ځينې واکمنۍ لور پېراو ته رسېدلې وو.	د ۹۶ ميلادي کال نه تر ۱۳۸ ميلادي کاله پورې	ژولن امپراتوران (ټيمپوس، کاليګولا، کلوډيوس او نرن حکومتي)
		ټيټيکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادريان، مارکوس او رورليوس)

د روم وروستني امپراتور مارکوس او رليوس و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ ميلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و. وروسته د کاموديووس په نوم يوتن واک ته ورسېد. کاموديووس فاسد او ناپوه سړی و. دده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د راپرزېدلو زمينه برابره شوه.

له ۲۳۵ ميلادي کال نه تر ۲۸۴ ميلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتورۍ په ۳۹۵ ميلادي کال کې پر دوو برخو ووېشل شوه چې د ختيځ او لوېديځ روم په نامه ياد شوي. چې په نورو بحثونو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوريت په اړه معلومات ورباندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

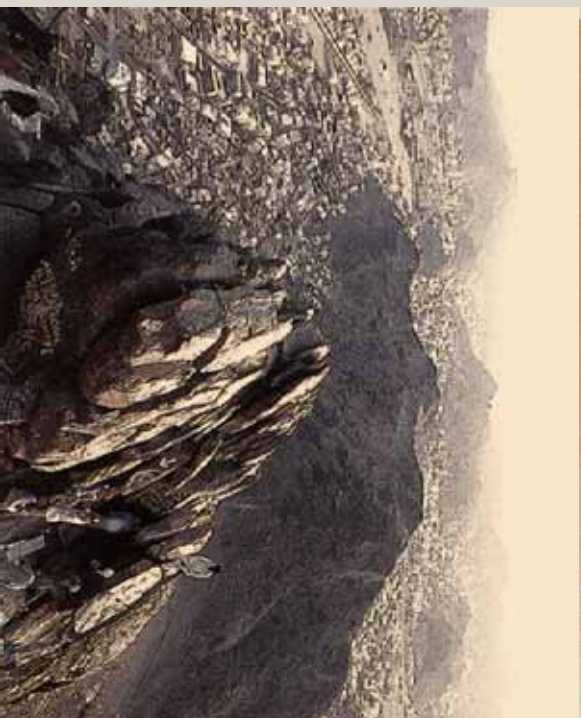
پوښتني:

- لومړنی رومي جمهوريت دکومو واکمنو مراجعو په وسيله اداره کېده؟ نوم يې واخلئ.
- روميانو مقدونيه په کوم کال کې ونيوله؟
- د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه وليکئ.

له ټولګي څخه د باندني فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې وليکي او په ټولګي کې دې نورو ته وښيي.

څلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

- ایا پوهېږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی څښتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهېږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنگه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علي کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنگه تېر شو؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهېږئ چې د امویانو خلافت څرنگه له منځه ولاړ؟
- ایا پوهېږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنگه ولېږدول شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنگه راوړخېد؟

د څلورم څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهیږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفي (ص) ژوند لیک لولي او زده کوي يې؛ همدارنگه د اسلام د مبارک دين د پيل د کلونو پر مهال له تولدنيزو سمونونو او غزاگانو سره اشنایي پيدا کوي؛ د راشدینو خلفاوو له دوران سره اشنا کېږي؛ د حضرت ابوبکر صديق (رض) دوران له پېښو خبرېږي؛ د اسلام د دویم خليفه حضرت عمر فاروق (رض) د زمانې پېښې او جريانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کېږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله و جهه د زمانې له پېښو خبرېږي. همدا راز اموي کورنۍ ته د واک د لېږد له څرنگوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امويانو پر ضد د وگړنيزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کېږي. سربېره پر دې د عباسيانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختيا او ځورتيا سره اشنایي پيدا کوي.

آيا پوهېرئ چې د عربستان او ضاع د اسلام له مبارک دين څخه وړاندي څرنگه وه؟

د اسلام مبارک دين څخه وړاندي د اعرابو د مذهبي دودونو يو انځور

د اسلام د مبارک دين له راڅرگندېدو دمخه د عربستان وگړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وگړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندي په په عربستان کې هرې قبيلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به يې کاوه. او العباد يا الله هغه به يې خپل خدای گانده. په خپلو عقيدو کې به يې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په تولىز ډول يې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېريال کې ژوند کاوه.

پر يو بل بې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مړيانو سره يې غير انساني چلند درلود. پنځې يې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. يو شمېر کورنيو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډايو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جوارې (قمار) او شراب څښل د اشراقو د زامنو ورځني عادت شوي و. دوى د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غير انساني او غير اخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانين بوزانې او بوزانې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زورورو به قوانين رامنځ ته

ڪول او هغه به ٻي د مظلومو او بيوزلو خلائو پر ضد ڪارول.

د قبايلو د مشرانو ترمنڱ لاسليڪ شوي ترونه نه هغي زماني دوديز قوانين و. د قبايلو غري مصوٰن او خوندي و، او د لاسليڪ شويو ترونو پر بنسٽ ٻي خپل حقونه ترلاسه ڪول. د قبايلو د غرو ترمنڱ درنيسٽ او ارزنيسٽ هم د ترونو پر بنسٽ و. هغو ڪسانو چي د قبيلي غريٽوب ٻي نه درلود له تولو حقونو او امتيازاتو ٻي برخي و. دهي ڊول خلائو پر مالونو او حقونو باندي تيري جاير گئل ڪبهه.

ددغو تولو اخلاقي، ٽولنيزو انحرافاتو، ناپوهيو، ظلمونو او نايريريو د له منڱه و رلو لپاره د اسلام مبارڪ دين د لوي ڄڻين (ج) له لوري د نبي ڪريم حضرت محمد مصطفيٰ (ص) په واسطه د ڄمڪي د مخ تولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلائڪ د لوي ڄڻين د وحدانيت د منلو په لور راوپل. شرڪ او په خپل لاس د جوړو شو و پتانو عبادت ٻي منع ڪر او د مسلمانانو ترمنڱ ٻي ٽولنيز باور، عدالت، برابري او ورورو لي منڱه راوړه.

د نجونو څو ندي ٻهخول او د هغوي پر انساني او ٽولنيزو حقونو باندي تيري ٻي منع ڪر. له مريانو سره ڪرو وړو ته ٻي د هغوي په گټه بدلون وركر. په عمومي توگه وپلاي شو چي د اسلام مبارڪ دين يو الهي بشپړ دين دى، چي د لوي ڄڻين له لوري د ڄمڪي د مخ د تولو انسانانو د اصلاح او روښانو لپاره له حضرت محمد مصطفيٰ (ص) لخوا ابلاغ شوى دى.

په ٽولگي کي فعاليت:

زده ڪو وٺي په دور و ډلو و وپشل شي. لومړى ډله دي په عربستان کي د جهالت او ناپوهي د دوران په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دي هغه تغيرات او سمونونه شرح کړي چي د اسلام د مبارڪ دين له څرگنديدو وروسته منځته راغلل.

پوښتي:

- په عربستان کي له اسلامه وړاندي هري قبيلي څانگه..... جو راوه او د هغه عبادت به ٻي ڪاره.
- د اسلام مبارڪ دين خلائڪ..... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک يو بشپړ..... دى.

له ٽولگي څخه بهر کړني:

زده ڪو وٺي دي د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چي د اسلام مبارڪ دين تر نازليدو راوړسته د انسانانو په څرند کي ڪوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دي ٽولگيو الو ته و وايي.

په مدينې منورې کې د نېوي جومات يو انځور

د بشري ټولني ستر لارښود حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د عبدالله زوی د عبدالملک لمسی و. په ۵۲۱ ز کال کې، يې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. دده مبارکه مور يې نبي آمنه او رضاعي مور يې يې حليمه (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار دده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې، يې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې، يې نيکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته دده پالنه دده تره ابو طالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه وېشت کلنۍ کې له يې يې خديجه (رض) سره، چې يوه پتمنه او عزتمنه ميرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې د لو مړنۍ ميرمن وه چې ايمان يې راوړ او د اسلام په مبارک دين مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو او لادونو مور همدا يې يې خديجه (رض) وه. يو ازلي حضرت ابو الھيم د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور يې يې يې هار په قبطيه (رض) نومېده.

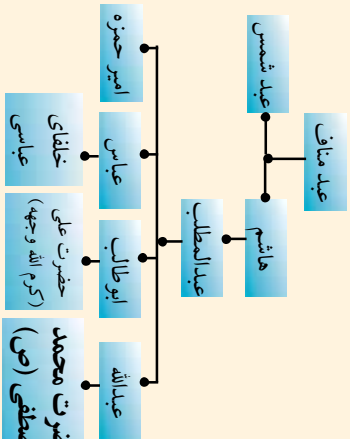
د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ژوند کې په پېغمبرۍ باندې تر بحث دمخه ډېرې مهمې پېښې و شوي چې له امله يې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصيت دمکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) رېښتینولي او امين توب د دوی په شريفانه ژوند کې ددې لامل وگرځيد چې حضرت يې يې خديجه (رض) يې د خپلو سوداگريزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

شريفِي په دېوال کي د حجرا الاسود د ډبري بېرته ايښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چي حضرت رسول کریم (ص) ته يې د يوه ډبر مدير شخصيت په توگه شهرت ورکړ.

د حجرا الاسود د ډبري د بيا ځای په ځای کولو په اړه او دندو د صبر دوه ووهونو يې شخړي ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلي ځانگړي پورې او خاص تدبير سره دغه لايحه حل کړه. د حجرا الاسود ډبره يې په يوه ستر څادر کي کېښودله او د ښکېلو قومونو مشرانو ته يې لارښوونه وکړه چي هغه له څادرو خړ او و (پيشکو) څخه ونيسي او له ځايه يې اوچته کړي بيا په خپله حضرت نبي کریم (ص) دغه مبارکه ډبره له څادر څخه راواخيسته او د دېوال په ټاکلي ځای کي يې کېښودله چي په دې توگه د دوه لويو قومونو ترمنځ د کښيو دله لاتي مخنيوي وشو.

د حضرت محمد مصطفي (ص) سپېڅلي شجره

حضرت محمد مصطفي (ص) څلور پښتکلن و چي پېغموت مبعوث شو د فاسر امت د لوی څښتن له لوري د حضرت جبرائيل الهين (ع) په وسيله دوي ته ورسول شو.

حضرت محمد مصطفي (ص) د اسلام مبارک دين ته د بلني په لومړيو کلونو کي زياتې ستونزې وگاللې، خو له دې ټولو سره سره يې پرته له څنډه د اسلام مبارک دين په خپرېدو کي پرله پسي زيار وېست. د نارينه و له ډلې څخه حضرت ابو بکر صديق (رض) او د ځوانانو له

ډلې حضرت علي کریم الله وجهه لومړني اشخاص و و چي د اسلام په مبارک دين مشرف شول. همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاريخ پيل وگرځېده.

حضرت محمد مصطفي (ص) په ۶۳ کلنۍ کي هغه مهال چي له حجة الوداع څخه راستون شو له لږي مړي وروسته يې له هې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولگي کي فعاليت:

زده کوونکي دې په ډور و ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شخړي او کورنۍ په اړه او دويمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنيو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتني:

- حضرت جبرائيل (ع) د خداي (ع) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پيغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چي په پيغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شخړي په اړه څه معلوم مات لری وبي ليکي؟

له ټولگي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي هې د خپلي سيمي له ملام امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي بڼيگنو په اړه معلوم مات ترلاسه کړي او خپلو ټولگيو الو ته هې وړاندې کړي.

ايا د اسلام د صدر د غزاگانو او فتوحاتو په اړه معلومات لري؟

د غزاگانو يو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلني له امله د مکې معظمې او مدينې منورې ډېر شمېر وگړي د اسلام په مبارک دين مشرف شول د اسلام مبارک دين له يوې ورځې څخه بلې ته پياوړی کېده.

مشرکينو هڅه کو له چې د اسلام د دين د پرمختگ مخنيوي وکړي. ډول ډول خنډونه يې رامنځته کول. له مسلمانانو سره يې اړيکې پرې کړې، د مسلمينو کورونه يې محاصره کړل او هم به يې مسلمانان په يو ازي او ډله ييزه توگه غورول. دا دغه ډول بنديزونه او گواښونه سره سره بيا هم خلکو له يوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کو له. مسلمانان د و مره زيات شول چې نور يې د خانه دفاع کو لای شول او هم يې د اتوان و موند چې د مشرکينو د تېرې د مخنيوي په منظور د غزاگانو ډگر ته و دانگي. يو شمېر غزاگانې پېښې شوې چې په لنډه توگه يې د خو يادونه کو و.

د بدر غزوې:

د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ لو مړنی، غزا د بدر په نامه ياده شوې ده. دا غزا د هجرت په دويم کال مدينې ته نږدې د بدر په سيمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکينو بریالي شول. دا د جگړې په ډگر کې د مسلمانانو په گټه لو مړنی، سويه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جگړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکينو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او يوه نابرابره جگړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا:

د احد غزا د مسلمانانو يوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په درېم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله يې د مکې مشرکينو ته ډېره مرگ ژوبله او بيتي وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوند کې پېښه شوې ده د

خداق په نامه يادېږي. په دې غزا کې مشرکينو په برغلونو پيل وکړ. خو هېڅ ډول برياليتوب يې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په اووم هجري کال کې واقع شوه.

د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ يوه بله مهمه غزا د موټه غزا وه چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکې معظمې فتح:

د مسلمانانو يوه ډېره ستړه بريا همدا د مکې معظمې فتح وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکينو برلاسي و. ځکه نو مشرکينو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې حضرت محمد مصطفيٰ (ص) وويل: هرڅوک چې په کور کې وي او ور يې تړلې وي په امان کې دی. هرڅوک چې مسجد الحرام ته پناه يوسي، په امان کې به وي او هرچا چې د ابوسفیان (رض) کور ته پناه يوره په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان يې له کوم جنگ څخه د مکې معظمې سيمې ته ورنښته شول او لويه سويه يې په نصيب شوه.

د حنين غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري د لس زرو تنو ګډون کړي و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی حنين (ج) د مرستې په برکت مشرکين په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بريالي شول.

د حجة الوداع پر مهال حضرت محمد مصطفيٰ (ص) مسلمانانو ته د حج شرايط او مراسم ورزده کړل او د جاهليت د زماني ټول کره وړه او تړونونه يې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د يو شمېر غزاګانو او برياليتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنيز او سياسي ژوند کې مناسب او وړ شرايط منځته راغله. د حضرت محمد مصطفيٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دين نفوذ د مکې، مدينې او د عربي ټولني په سيمو او ښارونو کې خپور شو. او د جزيرة العرب يووالي يې رامنځته کړ. دغو برياليتوبونو د نړۍ په کچه د يوه پياوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکينو دناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دويمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په باره کې خپل معلومات وړايي.

پوښتنې:

۱- تاسو ووايست چې د اسلام مبارک دين د خپرېدلو په پيل کې د کفارو او مشرکينو کره وړه د مسلمانانو په وړاندې څنگه وه؟

۲- د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ لومړنۍ غزا..... نو مېمه.

۳- د مشرکينو په وړاندې د مسلمانانو د څو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي د خپلې سيمې د جومات له ملام امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بيا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګيو لورته واوروي.

ايا پو هيرئ چي د حضرت ابوبكر صديق (رض) خلافت خرننگه پيل شو ؟

د نوم رسوخه

هغه ځای چي حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکر صديق (رض) د مشرکينو څخه پناه وروړي وه .

د حضرت ابوبکر صديق (رض) نوم عبدالله و . حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د صديق لقب غوره کړ . د جاهليت په دورې کې يې نوم عبدالکعبه و . له عام الفيل نه دوه کاله وروسته په مکه کې نړۍ ته راغی . د ده شجره په شېبم نيکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسېږي . د حضرت محمد مصطفيٰ (ص) له رحلت نه وروسته د کدوالو او کورنيو (مهاجرو او انصارو) د يوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خليفه په توگه غوره شو . دی د راشدپيو خنلانو له څخه لومړنی خليفه و چې له يو و لسم نه تر ديار لسم هجري کاله پورې د خليفه په توگه د مسلمانانو په چدير کې و . حضرت ابوبکر صديق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنۍ وينا کې چې د مسلمانانو غونډې ته يې وکړه وويل : ((اي خلکو ! تاسو چې زه د خليفه په توگه غوره کړم ، زه له تاسو نه څه ځانگړي لور تيا نلرم . که ما ښه کار ونه کول له ما سره ملتيا وکړئ او که بد کار ونه مې کول منع مې کړئ . ستاسو څواکمن زما په وړاندې ضعيف او ستاسو ضعيف ملته پياوړی دی . په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاگانو اخته کېږي .))

حضرت ابوبکر صديق (رض) د خپل امارت په دوه کلني دورې کې د ځينو قامونو د ارتداد مخه ونيوله . په دې مهال کې ځينو مرتدينو د نبوت دعوا وکړه . چې له دې ډلې کولاي شو د مسيلمه کتاب نوم واخلي .

کتاب مسيلمه د حضرت ابوبکر صديق (رض) له خوا وواړل شو . او دده منونکي بېرته د اسلام مبارک

دين ته راوگرځېدل.

حضرت ابوبکر صديق (رض) مرتدانو ته په دې ټکو کې پيام و استاوه: ((بنيو ننگي او مهربان لوی څښتن په نامه!

د لوی څښتن او د هغه د ستر استازي د خليفه له لوري د ابوبکر پيغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمين وي، که مرتدين. درود دي وي پر هغه چا چې د هدايت په لاره روان دی او له هدايته وروسته يې تيارې او رڼدو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد څښتن تعالی (ج) ستايم. او و ايم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازي دی. په هغه څه چې راوړي يې دي او نازل شويدي ايمان لرم او هر څوک چې له منلو يې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندي يې جهاد کوم.) او ددې پيام په پورې برخې کې راغلي دي چې: (اما بعد لوی څښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره و استاوه. چې ډارونکي او زيری ورکوونکي وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راووي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه وروړوي لوی څښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه يې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وگړي چې له ده څخه يې مخ اړولي و. بېرته اسلام ته راوړول.

وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر يې پر ځای کړ خپل امت ته يې نصيحت وکړه او د لوی څښتن له لوري يې خپله دنده هغسې چې ښايي ترسره کړه او له دې فائدي نړۍ څخه يې رحلت وکړ....)

حضرت ابوبکر صديق (رض) هغه وگړي چې د زکات د فريضې له ادا کو لو څخه يې ډډه کو له هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکميت سيمه دحضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت په دوران کې شام (او سني سورني) او عراق ته ورسېده د بين النهرين د نيو لو لپاره يې د حضرت خالد بن ولید (رض) تر مشرۍ لاندې يو لښکر و استاوه. او هغه سيمې يې هم د اسلامي حاکميت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکميت د سيمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.

د حضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو مياشتې وه او په ديارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت د پيل په اړه څرگندوي وکړي او دويمه ډله دې د حضرت ابوبکر صديق (رض) د لومړنۍ وينا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وي ليکئ
- د حضرت ابوبکر صديق (رض) د لومړنۍ وينا په اړه خپل معلومات وليکئ.
- د ابوبکر صديق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سيمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خليفه حضرت ابوبکر صديق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولگي کې زده کوونکو ته ووايي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چاري حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوي. په وصیت پاڼه کې راغلي و د بنو نكي او مهربان خدای (ج) په نامه:

ما عمر بن خطاب (رض) پر تاسو امير وټاکه. که چيرې يې نېکي وکړه او ديار او عدالت پر لاري ولاړ، دا هغه څه دی چې زده هغه په اړه پوهېږم او هغه فکر دی چې دهغه په اړه يې لرم. او که چيرې يې ظلم وکړ، حق ته يې بدلون ورکړ، زه په غيب نه پوهېږم زما نيت ټيټه دی او د هر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تيري او نارو اکړي، پوه به شي چې پالېله يې څه ده.

د مسلمانانو سوېي دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام د دويم خليفه په توگه د چارو واکي په لاس کې واخيستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر عواق او د سا سا زيانانو د دولت تر پر لور پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ايران وضع معشوم شوه او متزلزله شوي وه تر هغه وروسته چې روميانو د جنابدين په جگړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ايران پر لور وخوځېدل. د ايران د جگړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر حضرت سعد بن ابې وقاص (رض) وټاکل شو. هغه په قادسيې کې له ايراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته يې سخسته ماتې ورکړه. د قادسيې او جلولاه سوېي نه وروسته حضرت سعد بن ابې وقاص د کوفي د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له يوې مودې وروسته د مهدين ښار، چې درېيم ېرگورد يې دفاع کو له، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني درېم ېرگورد ټيټې ته مخه کړه. دغو جگړو څلور کاله دوام وموند چې په پای کې د نهاوند ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوېي باندې فتح الفتوح نوم کېښود. له دې جگړې وروسته ېرگورد خراسان ته ټيټېته وکړه او په يو ډېرشم هجري کال کې د يوه خراساني ژرنده گر لخوا ورژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نيمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوي، چې پراخوالي يې د هغو له لويديځې برخې څخه نيولې بيا د افغانستان تر ختيځو برخو پورې رسېد. ددې دورې يوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاريخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرته پيل شو چې له مکې نه يې د لومړي ځل لپاره په دابجې توگه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې د يوه مړي له خوا چې ابو لؤلؤ نوم مېده، د لمانځه داوا کو له په حال کې په شهادت ورسېد. ده د خلافت په دوره کې مسلمان له فوق العاده سوکالي او عدالت څخه برخمن و.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي هېر دوو ډلو و وېشل شي. لومړی ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات ورکړي او دويمه ډله دې د هغې دورې دفتو حالاتو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتني:

- حضرت عثمان (رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق (رض) ته څه وويل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په خپل وروستني وصيت ليک کې څه ليکي و؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لری؟ وې ليکي.
- له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضايلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتني ورکړي او خپل معلومات هېر ټولگي کې وولې.

ایاد حضرت عثمان (رض) د خلافت دوری د پېښو په اړه معلومات لری؟

د قرآن عظیم الشان یوه پاڼه

حضرت عثمان (رض) د عفان زوی، او له عام الفیل نه پنځه کاله د مخه په مکه مکړهې کې زېږېدلې دی. د سخاوت ساری بی نه و او د یوه رحیم او مهربان شخصیت څښتن و. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دین منلو ته وپیل شو، او مسلمان شو. هغه شتمن و او خپله شتمني یې د اسلام په لاره کې وکاروله. د بدر له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې یې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په ۲۳ هجري کال کې د اسلام د دریم خلیفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دورې کې د ترکيې زياتې برخې او د افریقي ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوی. دغه راز په دې دوره کې د همدان، سکندریې او اذربایجان یغاور ټوټه غلې کړای شول. د همدې خلیفه په وخت کې د حضرت معاویه (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو یو ځانګړي ځواک رامنځته شو.

حضرت عثمان (رض) په خپل یوه لیک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې ولیکل: ((لوی څښتن (ج) خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور

خه نه مني. حق و اخلي او حق و رکړي، امانت مه خيانتوي، د امانت بند مه شلوي، که نه د هغو کسانو په گناه کې به شريک او سي چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او ترون وفا وکړي، په يتيم او په هغه چا چې له تاسو سره په ترون کې شريک او گډ دی، ظلم او ناروا مه کړي. هر څوک چې پر يتيم او شريک ظلم وکړي لوی خښتین (ج) د هغه دښمن دی.

د قران کریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه يو هم د قران عظيم الشان ټولونه وه. قران شريف د ۲۳ کلو په اوږده کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ايتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او يا به يې د ونو په پوستکو يا هډوکو باندې ليکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاگانو او جگړو وروسته يو شمېر قاريان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتيا محسوسه شوه چې قران کریم راټول او تدوين شي.

د حضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت په دورې کې قران کریم د مصحف په توگه ټول کړل شوي و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شريف په کامل صورت د راويانو په واسطه د حضرت زيد بن ثابت (رض) تر نظر لاندې چې د وحې دکاتبانو له ډلې و، په پوره څيرتيا راټول او وليکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلي څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخواني نسخې دې له منځه يوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اوريا کلبې کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو دارامې او سوکالي لپاره يې ډيرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لگيا و. د يوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصيت په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصيت په اړه څه معلومات لري؟ وبې ليکي.
- پاک قران د اسلام د کوم خليفه په وخت کې راټول شو؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپل چاپيريال له ملا امامانو څخه د اسلام د دريم خليفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولگي کې خپلو ټولگيو الوته و وايي.

د حضرت علي کرم الله و جهه خلافت څرنگه تېر شو ؟

د کوفې جومات

د حضرت علي (کرم الله و جهه) د خلافت مرکز

حضرت علي کرم الله و جهه د ابي طالب زوی، د عبدالمطلب لمسی، د بني هاشم له قبیلې او د قریشو له قام څخه و. سرپرته پر دې چې د حضرت محمد مصطفي (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرتنه يو وېشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وژېږېد. د قحطۍ په کال کې حضرت علي کرم الله و جهه د يوري مودې لپاره له حضرت نبي کریم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علي کرم الله و جهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو.

حضرت علي کرم الله و جهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ډکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکينو د حضرت محمد مصطفي (ص) پر کوبر غل وکړ، هغه مهال حضرت علي کرم الله و جهه د حضرت نبي کریم (ص) د خوب پر تخت وېده شو او په دې ترتيب مشرکين خپلې هيلې ته و نه رسېدل. د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په ۳۱ هجري کال کې د مسلمانانو د يوري غوښدې د پرېکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خليفه په توگه غوره او وټاکل شو. دې د ځينو مسلمانو مشرانو له خوا د يو لړ زياتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پايله کې د مسلمانانو ترمنځ د وده جنگونه پېښ شول، چې يو يې د جمل او بل يې د صفين په نامه ياد شوي دي.

د جمل جگره:
دغه جنگ په بصري کې پېښ شو. په دې جنگ کې بې عايشې (رض) د حضرت محمد مصطفي (ص) مطهرې مېرمنې هم گډون کړی و. په دې جگره کې بې عايشه (رض) په اوتن سپره و، نو ځکه بې دغه جگره جمل يا اوتن نومولې ده.

د صفين جگره:

دغه جگره د صفين په سيمې کې د حضرت علي کرم الله و جهه او حضرت معاويه (رض) ترمنځ په اووه دېرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې بې دوام وکړ. له هغه وروسته جگره سره شوه او دوه تنه د خيرو اثر و لياره و ټاکل شول. حضرت علي کرم الله و جهه حضرت ابو موسي اشعري (رض) د خپل استازي په توگه وټاکه او د حضرت معاويه (رض) له خوا عمرو بن العاص (رض) غوره شو. د خيرو اثر و په پايله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علي کرم الله و جهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض بې درېم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لياره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسي اشعري (رض) ته وويل چې ولاړ شه او دغه پرېکړه اعلان کړه. حضرت ابو موسي اشعري (رض) ته وويل چې

مورن پرېکړه وکړه چې حضرت علي کرم الله و جهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې کوو. تاسې مسلمانان له خپله منځه يو بل څوک د خلافت لياره غوره کړئ. له حضرت ابو موسي اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودرېد او وني وبل:

اي خلکو تاسو او وريدل چې حضرت ابو موسي اشعري (رض) خپل يار لري کړ. زه هم د هغه يار لرم او د هغه پر ځای معاويه خلافت ته منصوروم. په دې توگه د حضرت معاويه (رض) پلويانو خبرې اثرې د ځان په گټه اعلان کړې.

د خوارجو څرگندېدل:

دايوه لږه پېښه ده چې د صفين له جگرې څخه وروسته واقع شوه. خوارج سياسي عقيدتي ډله وه چې د اسلام په سياسي او تولد تاريخ کې بې ونډه درلوده. دوی د حضرت علي کرم الله و جهه له پلويانو څخه و، او پر هغه تړون بې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علي کرم الله و جهه له حضرت معاويه (رض) سره د خيرو اثر و لياره کړې و. دوی له دې نيمو کې څخه وروسته د حضرت علي کرم الله و جهه ديار لرو له ډلې څخه ووتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.

حضرت علي کرم الله و جهه په عمومي توگه پينځه کاله د مسلمانو خلافت وکړ. د هجرت په څلور پېښتم کال د خوارجو د طايفې ديوه تن له لوري چې عبدالرحمن بن ملجم نوم مېده، ټپي او دوه ورځې وروسته د هغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد. او په دې ډول دراشدينو خلفاو و دوران هم پيل ته ورسېد.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت علي کرم الله و جهه د شخصيت په اړه خپل معلومات و اېښي. او دويمه ډله دې د صفين د جگرې په اړه معلومات له خپلو ټولو سر شريک کړي.

ټولنيزې:

- د حضرت علي کرم الله و جهه د کورنۍ او په خپله دده د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ
- د جمل د جگرې په اړه څه معلومات لري؟ وي ليکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې هريو د خپل ملا امام څخه د حضرت علي کرم الله و جهه د شخصيت په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا يې په ټولگي کې خپلو ټولو لگيو الو ته و اېښي.

ايا د امويانو د خلافت د پيل په اړه معلومات لري؟

د امير معاويه له دورې مسكوكات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علي کرم الله وجهه د يوه تن خواجه له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د شام اوسېدونکي د حضرت معاويه (رض) په شاوخوا راتول او يو نوي مرکز يې جوړ کړ. حضرت معاويه (رض) د ابو سفیان (رض) زوی او د حوټ لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکره کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابو سفیان د مخه تر دې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کېده. د ابو سفیان له مسلمانېدو سره د ده ميرمن او اولادونه هم د اسلام په مينين دين مشرف شول.

حضرت معاويه درويشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کلب په توگه وټاکه. د حضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاويه (رض) ورو زېږېد بن ابو سفیان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني اميه استوگن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

شام اداره معاويه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوي وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کي يي هم د والي په توگه خپلي دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علي کرم الله وجهه د خلافت په پيل کي حضرت معاويه (رض) بيعت ونه کړ چي په پايله کي د صفين جنگ پېښ شو.

حضرت معاويه (رض) د امويانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله يي خلافت وکړ او په شپږم هجري کال کي مړ شو. د معاويه له مړينې څخه وروسته يي لويه امپراتوري په ميراث پاتې شوه، چي ختيځي پولې يي له هندوچين څخه پيلېدې او په لوېديځ کي تر فرانسې او هسپانيې پوري رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی يزيد بن معاويه (رض) د چارو واکي په لاس کي ونيوې. او د هغه د واکمنۍ دوران په يو شپږم هجري کال کي د کربلا غميزه پېښه شوه. په دې جنگ کي د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی حضرت حسين (رض) او د هغه ياران په شهادت ورسېدل. له يزيده څخه وروسته د دې کورنۍ يو شمېر کسانو د چارو واکي په لاس کي درلودې. دغه کورنۍ تر يو سلو دوه دېرشم هجري کاله پوري د اسلامي خلافت پر سيمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستۍ حکمران و. چي له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پوري يي د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کي ابو مسلم په يوه برخلیک جوړوونکي پاڅون سره د امويانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چي په راتلونکي لوست کي به يي ولولو.

په ټولگي کي د دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاويه (رض) د شخصيت په اړوند خبري وکړي او دويمه ډله دې په دې کورنۍ پوري د ټولو مهمو پېښو په اړه څرگندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امير معاويه د شخصيت په اړه څه معلومات لري؟ وبڼي ليکئ.
- د کربلا خواشينيو ونکي غميزه پېښه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو پر ضد د پاڅون په اړه څه معلومات لري؟ وبڼي ليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بيا دې همدغه معلومات په ټولگي کي دننه له خپلو ټولگيو او سره شريک کړي.

ايا پوهېرئ چي دامويانو خلافت خرنگه راوپرځېد؟

اموي جومات په دمشق کي

يو شمير اموي خلفا و الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چي له دې ډلې څخه کولای شو حضرت عمر بن عبدالعزیز (رض) ته اشاره وکړو ، خو يو شمير نور يي رعاياو ته په مادي او معنوي لحاظونو لکه خرنگه چي نيسايي هغسي پاملرنه ونه کړه.

د امويانو پر ضد پاڅونونه په بيلابيلو کچو د واکمنۍ په لړي او نږدې ځايونو کي پيل شول. د امويانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاڅونونه هغه مهال خپلي لورې پورې ته ورسېدل چي ابو مسلم خراساني د عباسيانو په مرسته د پاڅون زمينه برابره کړه. ابو مسلم له هره مخکي د عباسيانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بيا يي د اسلامي خلافت پر ضد په ختيځ په تېره بيا په خراسان کي پاڅون پيل کړ او تر بغداد پورې يي د امويانو ټولو پلويانو ته ماتي ورکړه. د امويانو يو شمير پلويان د څه تينگار پرته پاڅون کوونکو ته تسليم شول.

د هرات، فوشنگ، بلخ، تالقانو او نورو سيمو خلک د ابو مسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې بريد په حال کې ورسېدل. هلته يې د لوړو دېوالونو او پياوړو برجونو پر سر تور رنگي بېرغونه وريول، په دې حالت کې عباسانو د ابو مسلم مالاثر درلود په دې توگه ابو العباس په (۱۳۲ هـ) يو سلو دوه دېرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونيمولې.

کله چې خلافت ابو العباس سفاخ ته ورسېد، خپل تره عبدالله بن علي ته يې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستي خليفه مروان تعقيب کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وڅاره او هلته هم چې کوم جنگ پېښ شو، مروان ماته وخوره او حوران ته وښتېد. بيا يې دمشق او فلسطين ته ښېته وکړه. ابو العباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د تعقيب چارې صالح ته وسپاري. صالح، مروان د مصر د بومير نومي کلي پورې وڅاره. هلته يې ونيو او وني واژه. په دې توگه عباسي دوره پيل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولول.

په ټولگي کې دنده فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د امويانو د ښمگرتياو و په اړه خبرې وکړي او دويمه ډله دې د خراساني ابو مسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولگي کې وولاي.

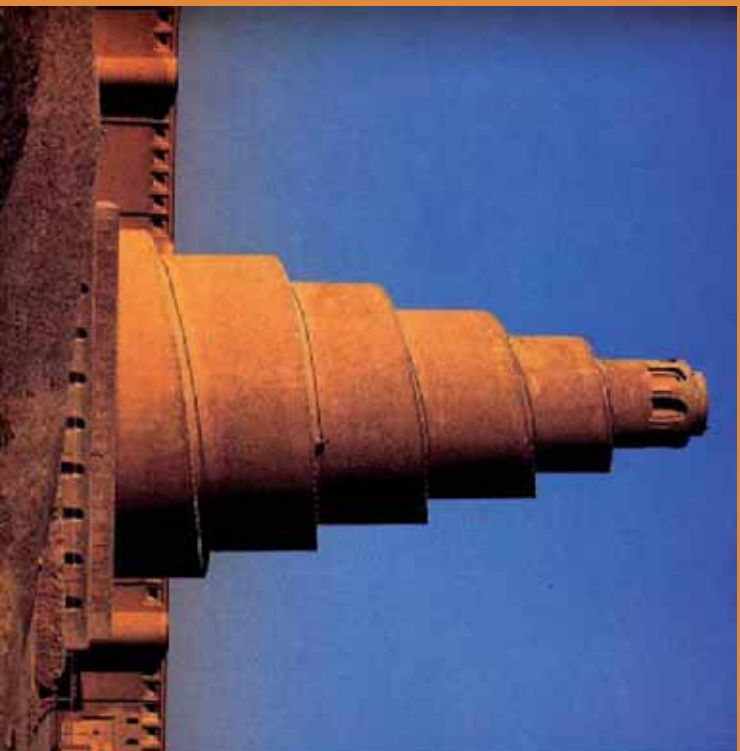
پوښتني:

- خراساني ابو مسلم څوک و ؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو په ضد پاڅونونه له کومه ځايه پيل شول ؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.
- اموي وروستي حاکم څوک و او څنگه و وژل شو ؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابو مسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولگي کې له نورو سره شريک کاني.

آيا پو هيرئ چي له امويانو نه عباسيانو ته څو اک خرنگه و ليريدد ؟

د سامرا تاريخي ودانۍ په عراق كې، د عباسيانو د دورې يوه نامتو اښده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د يو شمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، يو مېر او باخبره سړي هم و. د تالقانو، بلخ او هرات خلك يې په مرو كې سره راټول كړل. ددې ترڅنگ يې هڅه وكړه چې د عربو په تېره د عباسيانو مرسته هم ترلاسه كړي. له همدې امله يې د عباسيانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امويانو پر ضد په تېلغانو بوخت و، اړيكي ټينگې كړې. عباسيانو چې په پټه د خلكو بلنه تنظيموله، هڅه يې كوله چې نظامي ځواک هم ولري، چې د امويانو واک پلې ته ورسوي. هماغه و و چې د عباسيانو پاملرنه ابومسلم ته واړېښته، د عباسيانو سره د اړيکو او ژمنو له امله د ابو مسلم لښکر و په دمشق بريد وکړ د امويانو د وروستي خليفه مروان څو اکر نه يې د واک له گدۍ راوېرځول، او د چارو واگي يې د ال عباس کورنۍ ته وسپارلې.

عباسي دولت پنځه پيړۍ په اسلامي ځمکو حکومت وکړ. ددې کورنۍ لومړني خليفه ابو العباس (سفاح) و و. چې په ۱۳۲ هجري کال کې يې د چارو واکي په لاس کې ونيولې. نوموړي تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. د ابو العباس سفاح پلار د امويانو په مخالفت کې ډېر زبرونه وگالل. هغه د خپلې مړينې پر مهال د امويانو پر ضد فعاليتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی ابراهيم

ته چي په امام ملقب و، و سپارلي. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې يې له نړۍ سترگې پټې کړې.

ابو العباس د جمعي په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وينا خلکو ته واوروله، په دې توگه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته يې وويل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بيا ژوندي کړ. ده د دې وينا په ترڅ کې د حضرت نبي کریم (ص) له فضايلو څخه خبرې وکړې او د امويانو له ظلمونو او بديو څخه يې يادونه وکړه، چې له ډېرو وگړو، په تېره

د عباسي خليفه گانو نومونه او د هغوی د واکمنۍ مهال

د عباسي خليفه گانو نومونه	د هغوی د واکمنۍ مهال
ابو العباس	۷۵۰ - ۷۵۵
محمد	۷۵۵ - ۷۶۲
عبدالله	۷۶۲ - ۷۶۵
عبدالمطلب	۷۶۵ - ۷۷۳
عبدالمعز	۷۷۳ - ۷۷۵
عبدالله	۷۷۵ - ۷۸۰
عبدالمعز	۷۸۰ - ۷۸۳
عبدالله	۷۸۳ - ۷۸۵
عبدالمعز	۷۸۵ - ۷۸۸
عبدالله	۷۸۸ - ۷۹۰
عبدالمعز	۷۹۰ - ۷۹۳
عبدالله	۷۹۳ - ۷۹۵
عبدالمعز	۷۹۵ - ۷۹۸
عبدالله	۷۹۸ - ۸۰۰

وي. دا يې هم زياته کړه چې امويانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړي و. د عباسيانو واکمني تر ۹۵۹ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پېړيو په اوږدو کې ددې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر گدی کېناستل. په دې دورې کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې، يوه يې د ابو مسلم وژنه وه چې د منصور د حکومت په دورې کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه يوه بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د يو شمېر مشهورو کسانو نومونه يې په جدول کې لوستلای شئ:

دې کورنۍ وروستۍ خليفه ابو احمد المستعصم بالله و چې د چنگيزيانو د يرغلونو له امله د واک له گدۍ راوېرځېد.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شئ. لومړۍ ډله دې د ابو مسلم په اړه معلومات ورکړي او دويمه ډله دې د ابو مسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شريک کاندې.

پوښتنې:

- د خراساني ابو مسلم د کارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ وېي لیکئ.
- ابو العباس (سفاخ) څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- خراساني ابو مسلم څرنگه وژل شو؟ وېي لیکئ.
- له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهانو او مشرانو څخه د امويانو نه عباسيانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې همدغه مطالب په ټولگي کې دننه خپلو ټولگيو الوته وولاي.

د عباسيانو خلافت څرنگه راوپرځيد؟

د عباسيانو د دورې يوه سکه

له هغه وروسته چې ابومسلم و وژل شو يو ډېر شمېر سيمه ييز ځواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختيځو برخو و اکمنان پر عباسيانو يې باوره شول. په هرات، سيستان، بلخ او نورو ځايونو کې يو شمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لورې پورې ته ورسېدل چې د هارون الرشيد د زامنو مامون او امين ترمنځ د مخالفتونو له امله لويه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او فوشنجي طاهو د مامون په پلورۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له يوې خوا د ابومسلم کسات و اخلي او له بله پلوه د بغداد په ادارې او اسلامي خلافت کې د غير عربو ونډه او ارزښت زيات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستيو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چوچو بې نورکار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځيدو په اړه ګولاي شو يو لړ زيات لاملونه په ګوته کړو،

د ډیباګي په توګه:

- په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول: عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره و فانه کوله چې یوه نمونه یې له ابو مسلم سره ناروا چلند و.
- د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاڅونونه: د عباسي خلافت په پېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاڅونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.
- د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي: د عباسي کورنۍ په وروستیو کلونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې د خلکو له ځورونې، مزدو چرچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.

- د پیاوړي مرکزیت نشتوالی: عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیر کولای شو چې خلیفه و وپروي او په خپله ګټه یې وکاروي.
- په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او تړته کېدو غوښتنې زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پریکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځېدلو لامل وګرځېد هغه د نيز او سیلاب په توګه د هلاکو تر ادارې لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته ترېنځو پېړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي، په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پیل شول؟
- پر عباسیانو وروستی ګازار د کومو څو اګونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فرسینجې ظاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

د اووم ټولگي د تاريخ د مضمون اصطلاحات (گرني)

الف:

اورتون: د زردشتيانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اوړ پکې بلېږي.

ارشيف: د پخوانيو ليکنو ساتنځای.

اټين: مذهب، دين: او کله هم د قانون په توگه راغلی دی.

اساطيرو: داستانونه، کيسې: هغه تاريخ چې پر شفاهي رواياتو او داستانونو ډوډه لگوي، همدغسې مطالبو ته اساطيري تاريخ ويل کېږي.

سکندر په: يوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سيمه چې د يونانيانو او په ځانگړې توگه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.

ابداعات: نوي جوړ شوي، نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخوا کې معمول نه وي او په نوي بڼه وړاندې شي. العباد باالله: پناه ورو د لوی څښتن حضور ته.

انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدينې هغو وگړو ته ويل کېږي چې د مکې له کډوالو سره يې مرسته وکړه او له هغوی يې تود هرکلی وکړ.

ارتداد: له دين نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبین دين څخه و او نبتل مرتد وگڼل شول. يا په بلې وينا هغه کسان چې د اسلام له مبین دين څخه اوښتي و و، مرتد گڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاريخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نيسي او مطالعه کوي. بذر: مدينې ته بږنې يو غر دی.

بشلت: په رسالت مامور کېدل يا ژوندي کېدل.

بروژ: بربنچي وسايل: (د مس او قلعي ترکيب او گډون دی).

بودا: گوتاما يا د بودايي دين لارښود.

بودايستوا: بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کلپږه: (جنتري): د ورځو، مياشتو او کلونو دقيقه شمېرنه.

ج:

جېحون: د اوسو سيند

جمل: اوس، د جمل جگړه، هغه جگړه چې په هغې کې بي بي عايشه (رض) پر اوس سپره وه.

ح: حجه الوداع: د حضرت نبي کریم (ص) وروستی حج.
حماسي: هېوادني، جنگي، غورځنگي.

خ: خرافات: هغه کړه وړه چې له شريعت، عقل او منطق څخه لرې وي.
خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفین په جنگ کې يې د هغه حکمیت مخالف کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لوري منل شوي و و.

م: ما قبل تاریخ: له تاریخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ: سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکني کې د ليکوال له خوا تر استفادې او گڼې لاندې نيول کېږي.

د: موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

درج: ثبت او ليکنه.

ر: رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوي الهه، بت پالنه.

س: سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغوني زماني کې د اريايي وگړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزرگ جشن.

سيحون: د رود تگ لوري او په تاجکستان کې د سبز دريا نوم دی.

سبک: شپوه، لاره، طريقه، تگ لاره.

ش: شوک: له لوی څښتن سره شریک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص: لاکي صندوق: دغه صندوق چې له لرگي څخه جوړ شوي او د لاک په مت چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

صفین: په شام کې د یوه ځای نوم، چې په عین حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امیر معاویه ترمنځ جگړه هم همدلته پېښه شوې ده.

ع: هندي عاج: د هندي پیانو هغه غاښونه چې ظرفه اثار ورڅخه جوړېږي.

عام الفیل: د فیل کال په اعرابو کې یو کال د فیل په نامه مشهور و له هجرت ۵۳ کاله مخکې کال.

د حوا غار: د مکې مکرمې په یوې سیمې کې یوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی څښتن په ذکر او عبادت لگيا و.

غزا: په لغت کې د جنگ په معناده او په اصطلاح کې هغه جنگ ته ویل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپرېدا او پراختیا لپاره یې صورت موندلې وي.

غزوه: هغې جگړې ته وایي چې د حضرت محمد (ص) په گډون پېښه شوې وي.

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخیستل شوي او د مصری پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توري استعمالېده.

ق: قلمرو: جغرافیایي محدوده. د واک لاندې سیمه. د دولتي واکمنۍ حدود او سیاسي واکمني.

ک:

ډبرلیک: په ډبره لیکل شوی مطلب. هغه لیکنه چې په ډبرې کې حک او کیندل شوي وي او په عامه معنا لیکنه.

گ:

گاتیا: د زردشت نصیحتونه یا د سپین تمان پندونه (نصیحتونه)

م: مسکوکات: د سکو ټولگه. فلزي سيکي.

مزیخ: يو ځای کېدل. گډ کېدل. يو له بل سره يو کېدل.

د مزخ توری او کلمه په تاریخ کې هغو مدنیتونو ته استعمال شوېده چې سرچینه یې بېله او لاس ته راوړني یې یو ډول وي او په عامه معنا یو ځای کېدني ته هم ویل کېږي.

مشرکین: هغه وگړي او کسان چې له لوی څښتن سره شریک راوړي.

و:

وحدانیت: په یوه او واحد څښتن تعالی باندې ایمان او باور لرل.

ویدي: د اریایانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ریگ ویدا، اتهر ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا څخه جوړ دي. د ویدا او ویدي توری او کلمه د پوهې او تیز هوشی په معنا هم کارول شوېده.